

„INDEX LIBRORUM, IN BIBLIOTHECA ECCLESIAE CATHEDRALIS VILNENSIS“ Z 1598 ROKU

IWONA PIETRZKIEWICZ

Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków

Przedmiotem niniejszej edycji jest pochodzący z końca XVI w. spis książek kościoła katedralnego w Wilnie „Index librorum, in Bibliotheca Eccles[iae] Cathedralis Vilnensis”, będący fragmentem dokumentu „Registr Apparatus y ynszego sprzętu, złota y srebra; w koscielie S Stanisława Cathedralnym na zamku Wilienskim spisany y rewidowany w Roku Panskim 1598”. Powstał on w związku z wizytacją katedry przez Mikołaja Dycjusa i już w tym samym roku został uzupełniony przez dodatkowy wykaz książek przekazanych kościołowi katedralnemu po śmierci kanonika Mikołaja Koryzny. Spis księgozbioru jest znany przede wszystkim z kopii przechowywanej w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym, edycja zaś została przygotowana na podstawie księgi wizytacji przechowywanej w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego. W omawianym rejestrze księgi spisano zgodnie z układem w skrzyniach i na półkach, całość obejmuje 149 pozycji (165 egzemplarzy). Jak wskazują zapisy uzupełnione identyfikacją bibliograficzną w księgozborze katedralnym gromadzone teksty o tematyce teologicznej i filozoficznej, prawniczej i historycznej.

Słowa kluczowe: bibliologia, historia, źródła, kościół św. Stanisława i św. Władysława, Wilno, spis księgozbioru, identyfikacja bibliograficzna.

Przeszłość katedry wileńskiej jest ściśle związana z losami miasta, liczne dramatyczne wydarzenia miały wpływ nie tylko na kształt budynku kościoła, odcisnęły też piętno na jego wyposażeniu. Początków katedry wileńskiej można szukać w 2 połowie XIII w., kolejna fundacja związana była z chrztem Jagiełły i powołaniem biskupstwa wileńskiego [35, 143; 11; 25; 20]. Erygowano ją na podstawie bulli Urbana VI z dnia 12 marca 1388 r., poświęcenia kościoła dokonał Bodzanta, arcybiskup gnieźnieński [44, 23]. Katedra z fundacji Jagiełły, prawdopodobnie drewniana, spłonęła już w 1399 r., była stopniowo odbudowywana w latach 1407–1419 przez Witolda. W XVI i XVII w. znowu uległa zniszczeniu i przebudowywano ją. Ostatecznie, historyczny kształt ponad 600-letniej katedry pod wezwaniem Świętych Stanisława i Władysława zupełnie zatarły kolejne liczne pożary, restauracje i przebudowy [27, 28, 29, 36, 38, 39, 45, 71, 72, 79].

Przez lata gromadzono również odpowiednie wyposażenie kościoła, w tym niezbędne dla odprawiania liturgii, pracy duszpasterskiej czy rozwiązywania kwestii prawnych księgi rękopiśmienne i drukowane. W Wilnie przeobrażenia

ówczesnego życia spowodowały znaczne rozszerzenie się obszarów oddziaływania kultury książki. Jej oczywistym środowiskiem był Kościół, zarówno w wymiarze diecezjalnym, jak i zakonnym. Jego potrzeby, podporządkowane określonej koncepcji życia religijnego, ale i społecznego, kształtowały także gromadzone przez duchowieństwo księgozbiory. Trzeba podkreślić, że diecezja wileńska, największa wśród diecezji katolickich na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej, należała wówczas do metropolii gnieźnieńskiej, co miało wpływ na kontakty intelektualne środowiska miejscowej kapituły [59; 49, 299–314; 50, 40; 40, 41].

Przedmiotem niniejszej edycji jest pochodzący z końca XVI w. spis książek kościoła katedralnego „Index librorum, in Bibliotheca Eccles[iae] Cathedralis Vilnensis” [8, 78–80], będący fragmentem dokumentu „Registr Apparatus y ynszego sprzętu, złota y srebra; w kosciele S Stanisława Cathedralnym na zamku Wilienskim spisany y rewidowany w Roku Panskim 1598”¹. [8, 1–118]. Powstał on w związku z wizytacją dziekańską Mikołaja Dycjusa (Diciusa, Decyusa). Dycjus, *sacrae theologiae doctor*, był członkiem kapituły [45, 330], w czerwcu 1596 r. został dziekanem wileńskim i podjął nowe obowiązki [45, 80; 10, 4v]. Już w roku wizytacji spis księgozbioru katedralnego został uzupełniony przez dodatkowy wykaz „Regestrum librorum R[evere]ndi [olim] in X[rist]o P[at]ris D[omini] Nicolai Korzizna[e] Canon[ici] Vilnen[sis]” [8, 82–84]. Wiadomo, że kanonik Mikołaj Koryzna zmarł 3 listopada 1598 roku², a księgi które przekazano katedrze na bieżąco dopisano do tworzonego wizytacyjnego inwentarza. Całość wykazu podpisał podczas przeprowadzonej przez siebie wizytacji „Doctor Nicolaus Diciusz Decany Viln[ensis] manu propria” w 1598 roku.

Dekret wizytacyjny powstał w kilku egzemplarzach, jego kopia znajduje się w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym (*Lietuvos valstybės istorijos archyvas*), to z niej korzystał w swoich badaniach Levas Vladimirovas, który podał krótką charakterystykę księgozbioru katedry i, wielokrotnie przytaczane w literaturze, informacje o liczbie książek przekazanych tamtejszej bibliotece po kanonikach zmarłych w końcu XVI i na początku XVII w. [9, 23–39; 75, 109; 76, 148; 37, 144; 55, 54; 21, 34]. Warto jednak zweryfikować te dane, a zwłaszcza zidentyfikować poszczególne zapisy, co – jak widać

¹ Rękopis został spisany na papierze (znak wodny – Pogoń, oprawa z pergaminu, barwionego na czerwono, brak wiązań).

² Egzekutorem jego testamentu był prałat Jasiński, który jeszcze w 1618 r. przekazywał dla katedry pozostałe po nim „srebra i perły” [45, 84].

na przykładzie niniejszej publikacji – może być podstawą do doprecyzowania danych liczbowych, ale i precyzyjniejszej analizy treściowej księgozbioru katedry wileńskiej.

Interesujące są okoliczności powstania omawianego spisu. Był to czas, kiedy biskup Jerzy Radziwiłł (†1600) [67, 3–25; 57, 177] objął biskupstwo krakowskie, a o biskupstwo wileńskie ubiegał się Bernard Maciejowski (†1608) [57, 133]. Uzyskał on akceptację króla i Stolicy Apostolskiej, jednak niechętna mu była kapituła wileńska, która w 1592 r. wybrała na administratora diecezji Cypriana Wiliskiego. Konflikt ten trwał latami [45, 80–95; 67, 25–33, szczegółowe informacje o nim znajdujemy w aktach kapituły wileńskiej z tego czasu [45, 82–83]. Nieporozumieniem zainteresowała się Stolica Apostolska, która skierowała do Wilna Aleksandra Komuleusza opata nonneńskiego³, aby zwizytował diecezję, w tym także kościół katedralny. W oparciu o jego uwagi rozpoczęto w 1596 r. renowację katedry [45, 87–88]. Konflikt zakończyło dopiero powołanie na biskupa Benedykta Wojny (†1615) [67, 43–72; 57, 226] w 1594 r. [44, 40]. Zmiany zalecone przez legata papieskiego w odniesieniu do katedry wiązały się przede wszystkim z wprowadzeniem postanowień soboru trydenckiego (1545–1563). Dotyczyły one ujednoczenia liturgii „na modłę rzymską”, w tym także księgozbioru katedralnego. Jak wynika z akt kapituły, zgodnie z sugestiami Aleksandra Komuleusza [45, 83], do katedry kupiono nowe aparaty kościelne oraz dokonano przeglądu zgromadzonych ksiązek. W 1597 r., nieużywane już mszał i agendę, oddano do kościoła poswolskiego [45, 82], a w spisie z 1598 r. wymieniano już książki określane jako „nowe”.

O postanowieniach soborowych przypominali także biskupi, niezwykle ważny okazał się synod diecezji wileńskiej zwołany przez Jerzego Radziwiłła w 1582 r. Jego wynikiem był list pasterski, tzw. *Pastoralna*, przypominający o obowiązujących zaleceniach posoborowych [48]⁴. Nadawca wskazywał w nim, jakie podstawowe księgi powinny znaleźć się w zasobach kościelnych: „Mszał rzymski, brewiarz, antyfonarz, agenda, gradual, konstytucje synodu gnieźnieńskiego, postylla do Ewangelii, a przede wszystkim zalecamy tę, która przez czcigodnego biskupa kamienieckiego niedawno została wydana i w Wilnie jest do nabycia” [48, 110]. Chodziło tu o statuty prowincjalne z 1578 r. i „Postyllę” Jakuba Wujka z 1584 r.⁵

³ Inne wersje nazwiska: Komuleus, Comulcus, Kolemlus. Wyjechał z Wilna 1597 r.

⁴ List po raz pierwszy opublikowano w Wilnie w 1582 r., ponownie został ogłoszony w Krakowie w 1593 r. [43, 167–168].

⁵ WUJEK, Jakub. *Postilla catholica*. w Krakowie, 1584.

Kapituła wileńska [44, 105–124] opiekowała się zarówno zasobem bibliotecznym, jak i archiwalnym kościoła katedralnego, początkowo przechowywanego razem ze skarbem [45, 284–290]. Przeglądu jej wyposażenia dokonywano okresowo podczas kolejnych wizytacji kościoła, spisywano go w szczegółowych inwentarzach kościoła, np. 1712 i 1724 [7], 1727 [3], 1743 [4], 1781 [5] oraz 1796 [6]. W 1603 r. kapituła wileńska zdecydowała o powołaniu bibliotekarza opiekującego się księgozbiorem katedry⁶, a w 1638 r. przekazała go pod opiekę kaznodziei [20, 474].

Na sam księgozbiór miały wpływ nie tylko wewnętrzne zarządzenia władzy kościelnej, ale i sprawy majątkowe, związane z legatami testamentowymi biskupów i kanoników. Jeszcze w końcu XV w. uregulowano sporne kwestie podziału darowanych dóbr czy spadków między biskupem, kapitułą a wikariuszami. W odniesieniu do księgozbiorów postanowiono, że będą one włączane do zbioru kapitulnego, a jeśli były już tam takie tytuły, zdecydowano o ich sprzedaży. Uzyskane kwoty miano dzielić między biskupa i kapitułę [45, 16]. Warto też przypomnieć, że kapituła podejmując decyzje dotyczące spadków poszczególnych kanoników uwzględniała nie tylko własne potrzeby. Dnia 12 maja 1570 r.: „po śmierci zmarłego bez testamentu sufr[agana] Albinusa, pozostała po nim bibliotekę, na wstawiennictwo biskupa [Waleriana Protasewicza], kapituła oddaje na wieczne czasy jezuitom, pod warunkiem, by czekali do roku, czy kto z jego spadkobierców nie zgłosi się z pretensją. W tym celu sporządzono podwójny katalog książek, jeden ze swoim podpisem kapituła dała jezuitom, a drugi zatrzymała sobie”⁷ [45, 52; 22, 742; 74, 47–48]. Istotnym zadaniem kapituły było także prowadzenie przy katedrze szkoły, już w 1522 r. biskup Jan (†1538) [67, 103–132; 57, 89] powołał scholastyka do opieki nad nią [45, 27–28; 67, 111].

Warto też zaznaczyć, że wileńska kapituła dbała o kompletność gromadzonych zbiorów. Zachowały się informacje o tym, że okresowo dokonywano weryfikacji dokumentów i ksiąg, a kapituła wzywała do zwrotu wypożyczonych obwieszczieniami na drzwiach kościołów [79, 174–176; 20, 474]. Niestety, na przestrzeni dziejów wyposażenie katedry było wielokrotnie niszczone podczas wojen czy pożarów, dotyczyło to także jej księgozbioru.

⁶ 13 maja [1603] „Kapituła stanowi, ażeby jeden z pomiędzy nich był obrany za bibliotekarza, któryby nad biblioteką katedralną miał dozór i klucze od niej u siebie trzymał” [45, 89].

⁷ Więcej o księgozbiorze Jerzego Albinusa, którego mszał i pontyfikał trafił 12 maja 1579 r. do katedry wileńskiej oraz spis zachowanych książek [16, 181–184].

Strat doznawał skarbiec katedralny [79, 157; 43, 47, 73], zbiory archiwalne i biblioteczne. Wiadomo, że po zniszczeniach w 1610 r. na zebraniu kapituły 7 lipca postanowiono „pokryć bibliotekę w spustoszonej pożarem katedrze na koszt kapituły” [45, 95].

Księgozbiór katedry od początku jej istnienia wzbogacał się dwoma podstawowymi drogami – przez zakupy oraz dary [59, 75]⁸. Pierwsze wzmianki o książkach darowanych kapitule pochodzą z końca XIV w., kiedy to biskup Andrzej z Krakowa (†1398) [57, 20; 13, 46–47], franciszkanin: „*duo pontificalia meliora in pergamento scripta*, z których jeden jest nowy, drugi zaś stary; trzeci, również stary pontyfikał oraz *alios omnes libros* – wszystkie inne księgi przez niego posiadane, a spisane w rejestrze – *in capituli registro* – także darowuje kapitule” [58, 75]⁹. Inna wzmianka informuje o tym, że w 1398 r. Władysław Jagiełło i Jadwiga podarowali katedrze wileńskiej „*Librum passionalis*” [26, 156]¹⁰. Księgą tą była niezwykle popularna wówczas *Legenda aurea, sive Legendae sanctorum* Jakuba de Voragine [63, 36–37; 65, 51; 61; 50–66; 63, 83]¹¹. Wiadomo także, że dwór Jagiełły zlecał wykonanie mszału dla jednego z kościołów litewskich [66, 92–93], możliwe że mowa właśnie o katedrze wileńskiej.

Bibliotekę katedry znacznie wzbogacił dar Waleriana Protasewicza (†1579)¹² [67, 160–200; 57, 171], zapisał on książki odnowionej przez siebie w 1557 r. altarii św. Krzyża [14, 46]. Zachowały się opisy tej fundacji, jeden jej egzemplarz – omówiony przez Levasa Vladimirovasa przechowuje Biblio-

⁸ Wiadomości na ten temat znajdują się w aktach kapituły wileńskiej, które wydał Jan Kurczewski oraz w rękopisie przechowywanym w Bibliotece Czartoryskich, sygn. 3516.

⁹ „Księgi kościelne u niego były na pergaminach pisane, dwa pontyfikały jednakowej rubryki, trzeci stary z rubryką dworu rzymskiego; mszał jeden mały, rubryki francuskiej czyli rzymskiej, do podróży używany, drugi mszał większy, psalterz nowy; jeden wiatyk czyli brewiarz i inne tym podobne pisane księgi...” [67, 26; 41, 57, nr. 33].

¹⁰ W *Metryce koronnej*, ks. 11, s. 124. »Descriptio cuiusdam libri in ecclesia Vilnensi depositi. Anno Domini 1398 Ser. Princeps dominus Wladislaus Dei gratia Rex Poloniae Lituaniaeque princeps supremus et heres Russiae etc. cum inclita domina Hedvigi... consorte sua carissima hunc librum passionalis per strenuum militem Clementem de Moskorzov, Regni Poloniae vicecancellarium, capitaneum Sanocensem iussit comparare, temporibus III. et Magnif. Principis domini Vitoldi ex parte Regni Poloniae supremi ducis Lituaniae et Rev. in Christo patris domini Andreae, primi Episcopi Vilnensis, ac etiam strenui militis domini Spithkonis, palatini Cracoviensis et domini terrae Podoliae» [26, 156].

¹¹ W 1579 r. Walerian Protasewicz podarował do kaplicy św. Krzyża w katedrze wileńskiej 84 książki, była wśród nich *Legenda Aurea* opisana jako *Historia Lombardica*. Więcej o samym tekście i jego czytelnictwie w wydaniu litewskim [33, 11–19].

¹² W 1550 r. wydał statut dla członków kapituły katedralnej, kładąc w nim nacisk na obowiązek stałego rezydowania przy katedrze i uczestniczenia w modlitwach chórowych [51, 517–521].

teka Uniwersytetu Wileńskiego (Vilniaus universiteto biblioteka)¹³, a drugi – opracowany przez Arvydasa Pacevičiausa Biblioteka Kórnicka [2; 64, 83; 63, 36–37]¹⁴. Biblioteka katedralna otrzymała w 1579 r. też książki zadłużonego archidiacona Stanisława Gabryłałowicza [45, 61; 20, 474; 74, 144]¹⁵. Jak już wspomniano, w omawianym rękopisie odnotowano księgi, które wpłynęły do zbioru katedralnego po śmierci kanonika Koryzny, a później kolejne – w 1603 r. Ambrożego Beynarta [45, 88; 8, 86–87], a w 1606 r. Jana Ryszkowskiego [45, 92; 8, 88–89]. Wiadomo, że bibliotekę uzupełniały również dary biskupów Eustachego Wołłowicza (†1630) [67, 72–102; 57, 228], Jerzego Białożora (†1665) [53, 8; 67, 151–159; 57, 29], Konstantego Brzostowskiego (†1722) [67, 74–115; 57, 35], sufragana Teodora Skuminowicza (†1668) [57, 190] i koadiutora Józefa Sapiehy (†1754) [57, 185], kanonika Pawła Ksawerego Brzostowskiego i innych [20, 474; 37, 144; 55, 54]. Wiemy, że w 1743 r. biblioteka liczyła 857 tomów [45, 301; 58, 76]¹⁶. Książki należące kiedyś do zbiorów kapitulnych można odnaleźć i dzisiaj w zbiorach wileńskich. Oznaczane były notami proveniencyjnymi: „Ex Bibliotheca V[enerabilis] Capituli Vilnen[sis]” lub „Ex Bibliotheca Venerabilissimi Capituli Cath[edrae] Vilnen[sis]”, są to zarówno inkunabuły¹⁷, jak i paleotypy¹⁸.

¹³ Według Levasa Vladimirovasa Protasewicz podarował 84 książki, wśród których było rękopiśmienne, ozdobne *missale pergameneum*, oprawione w brunatą skórę z pozłaczanymi brzegami i herbem fundatora [74, 144].

¹⁴ Wymienia 79 dzieł (101 vol.). Warto zaznaczyć, że rękopis podarował Bibliotece Kórnickiej w 1873 roku ks. Ignacy Polkowski.

¹⁵ „Bibliotekę po archidjaconie Stanisławie Gabryłałowiczu zabrano za długi do skarbcza kapituły za długi” [45, 61].

¹⁶ Oraz zbiór ok. 100 tomów z księgozbiorów biskupa Konstantego K. Brzostowskiego i sufragana Macieja J. Ancutis [45, 301]. Powtarzane w literaturze informacje, że biblioteka w XVIII w. osiągnęła 5400 ksiąg nie znajdują potwierdzenia [37, 144, 55, 54].

¹⁷ LUCIANUS SAMOSATENSIS. *Dialogus, quomodo solus nudus per Acheronta transvehi potest*. [Leipzig, ca 1490], poz. 280; PETRUS DE ALLIACO. *De impressionibus aeris. Super libros Meteorum Aristotelis*. [Leipzig, 1493–1500?], poz. 336; *Questiones naturalis antiquorum philosophorum*. [Köln, ca 1500], poz. 371; *Regimen sanitatis Salernitanum. Commentarii Arnoldi de Villa Nova*. Strassburg, 1491, poz. 374; THOMAS DE AQUINO. *De intellectu et intelligibili. De potentiis animae. De mixtione elementorum*. [Leipzig, ca 1490], poz. 411; IDEM. *De principiis rerum naturalium. De propositionibus modalibus*. [Leipzig, ca 1486–1489], poz. 412; IDEM. *De singulari et universali. De verbo intelligibili. De intelligibili*. [Leipzig, ca 1489], poz. 416; VEGIUS, Mapheus. *Philalethes*. [Leipzig, 1489? 1497?], poz. 440 [24].

¹⁸ ARNOLDUS DE VILLANOVA. *Opera... una cum ipsius vita recenter hic apposta*. Lugdunum, 1520, poz. 85; *Biblia. Das ist die gantze Heilige Schrift Deusch. Mart[ini] Luth[eri]*. Strassburg, 1535, poz. 181; *Biblia. Concordantiae maiores Sacrae Bibliae summis vigiliis iam denuo ultra omnes aeditiones et castigatae et locupleatae addition insuper dictionum lencho*. Basileae, 1531, poz. 199; BOCCATIUS, Joannes. *Περὶ ἑνεαλοῖας deorum libri quin-*

Ostatecznie zbiory katedry w 1792 r. przekazano wileńskiemu seminarium¹⁹.

Jak wspomniano, zbiór katedralny mimo że przyrastał systematycznie, doznawał częstych strat. Pod koniec XVI w. nie przedstawiał się zbyt imponująco. W omawianym rejestrze księgi spisano zapewne zgodnie z układem w skrzyniach i na półkach, nie stosując żadnego logicznego czy formalnego porządku. Nie oddzielono w nim rękopisów od druków, nie wydzielono dzieł liturgicznych ani też konkretnych grup treściowych. Całość obejmuje 143 pozycje, zapisy nie są jednak precyzyjne jeśli chodzi o liczbę tytułów i woluminów²⁰. Czasem trudno zorientować się czy mowa o pojedynczym woluminie, a niektóre obejmują zbiorczo kilka książek, np. „libri 4 manu scripti”, „libri 6 discordantium canonum”, „duo opera Driedonis”, „libri 3 magni pergameni”. Zliczając tytuły uwzględnione w zapisach zbiorczych uzyskamy liczbę 149 pozycji, a doliczając podawane w nich woluminy 165 egzemplarzy. Trzeba podkreślić, że 94 (110 egzemplarzy) wymienianych w rejestrze pozycji tworzyło zwarty, wieloletni zbiór, a 55 pochodziło ze spuścizny zmarłego w bieżącym roku kanonika Korzyny. Księgi należące do Korzyny dopisano do wykazu jako odrębną, zwartą całość, zachowując zasadniczo przyjętą metodę opisu, uzupełniając ją jednak podziałem na układ według formatów książek. Informacja ta zdecydowanie ułatwia identyfikację poszczególnych tytułów.

Należy podkreślić, że istotną częścią księgozbioru katedry były oczywiście księgi liturgiczne, podczas wizytacji w 1598 r. zostały skrupulatnie wykazane w omawianym rejestrze biblioteki oraz w poszczególnych kaplicach, czyli tam, gdzie przynależały, zgodnie z zapisami fundacyjnymi i gdzie były na bieżąco wykorzystywane. Fundatorzy kaplic dbali bowiem również o ich wyposażenie, włączając w to niezbędne księgi. Wizyta dziekańska Mikołaja

---

decim cum annotationibus Iacobi Micylli. De montium, sylvarum, fontium, lacuum, fluviorum, staganorum et marium nominibus liber I. Basileae, 1532, poz. 233; CINGULARIUS AURIMONTANUS, Hieronymus. *Artis grammaticae observations ad divum Joannem Turzo Vratislavianorum presulem.* Lipsi, 1515, poz. 369; *Corpus iuris civilis. Institutiones. Institutionum civilium... libri IV.* Pictavii, 1550, poz. 426; MOSELLANUS, Petrus. *In M. Fab[r]ij Quintiliani rhetoricas institutiones annotations.* Basileae, 1527, poz. 1089; PICCOLOMINI, Aeneas Sylvius. *De Bohemorum origine ac gestis historia...* Coloniae, 1524, poz. 1098; SOLINUS, Gaius Iulius. *Polyhistor: rerum toto orbe memorabilium thesaurus locupletissimus.* Basileae, 1543, poz. 1263; SVETONIUS TRANQUILLIUS, Gaius. *De vita duodecim Caesarum libri duodecim.* Selestadii, 1520, poz. 1289; THEODORITUS CYRENESIS. *De evangelicae veritatis ex Graecorum atque gentium philosophia cognition... libri duodecim.* Antverpiae, 1540, poz. 1317 [73].

¹⁹ Już w 1787 r., po zweryfikowaniu księgozbioru, kapituła zaleciła przekazać je wileńskiemu seminarium [20, 474].

²⁰ Levas Vladimirovas opisując bibliotekę kapitułną w oparciu o egzemplarz inwentarza przechowywany w LVIA szacował liczbę tomów na 130 [76, 144].

Dyciusa z 1598 r. jest wyraźnym poświadczeniem bogatego uposażenia kaplic katedry [48, 27]. Ich fundowanie było charakterystyczne dla struktury kościoła, a wielokrotne przebudowy i kolejne restauracje sprzyjały ich dyslokacji i stratom wyposażenia [45, 272–280]. Warto podkreślić, że w omawianym rejestrze użyto określenia kaplica Świętego Kazimierza, choć bullę kanonizacyjną królewicza statecznie uzyskano dopiero w 1604 r.²¹

Wśród „aparatów kościelnych” wymienianych przy poszczególnych ołtarzach odnajdujemy zapisy poświęcone księgom, ogółem dotyczą one 18 tytułów i jednego ogólnego wpisu kilku pozycji. Jako pierwsze wpisano dwa mszały, „wielki nowy” i „stary dawny” oraz graduał „stary za nieboszczyka X. Waleryana [Protasewicza] renowany”, z których korzystano przy ołtarzu wielkim [8, 57]. Największą liczbę książek przechowywano w kaplicy Świętego Kazimierza, 19 z nich opisano oznaczając skrócony tytuł, wskazując autora i format woluminu. Kilka opisano zbiorczo jako: „Xięgi na lancuszkach”, przeznaczone do śpiewu chórowego [8, 65]. W kaplicy znajdowały się przede wszystkim księgi liturgiczne, czyli „Missale Romanum in folio”²² i „Duo missalia Craco[viensia] in folio tertium parvum in quarto”²³, „Graduale impress[um] Craco[viae] et aliud scriptum in folio”²⁴, „Duo Canones sup[er] altare”²⁵. Kolejny tytuł to wydanie „Biblia cum concordantys novi et veteris

²¹ Kanonizację Kazimierza uzyskano już w 1521 r., z powodu zniszczenia bulli nie mogła być ogłoszona [79, 32, 15, 70, 52].

²² W omawianym spisie może chodzić zarówno o rękopis czy edycję z XV czy XVI w., wydaną w Polsce i za granicą. Jako edycję najstarszą wymienić trzeba: *Missale Romanum*. Mediolani, 1474.

²³ Mszały dla diecezji krakowskiej drukowane były już w latach 80. XV w.: [*Missale*]. Moguntiae: per Petrum Schoffer, 1483 [23, t. 22, 426], a z wydań późniejszych przytoczyć można: *Missale Cracoviense*. Moguntiae: Peter Schoeffer, 1484; *Missalium opus secundum usum Ecclesiae Cracoviensis*. Moguntiae: Petrus Schoffer, 1487; *Missale Cracoviense*. Strassburg: [Martin Schott], 1491; *Missale Cracoviense*. Norimbergae: Georg Stuchs; pro Johannes Haller, [non ante 1493]; *Missale Cracoviense*. Norimbergae: Georg Stuchs; pro Johannes Haller, [ca 1500]; *Missale Cracoviense novoviter impressum*. Cracoviae: Johannes Haller, 1505; *Missale Cracoviense*. Cracoviae; Johannes Haller, 1509; *Missale Cracoviense*. Argentinae: per Joannem Knoblouch. Cracoviae, 1510; *Missale Cracoviensis dyoecesis*. Cracoviae: Johannes Haller, 1516 [kolejne wydania 1517, 1524]; *Missale Secundum Ritum Insignis Ecclesie Cathedralis Cracoviensis Noviter Emendatum*. Venetiae: per Petrum Liechtenstein, 1532 [toż *Cracoviensis dyoecesis*, 1556], [46, 131–150; 18, 265]. W formacie 4° z nakładu Jana Hallera wydrukowano *Missale. Elimatum hoc missale sed rubricam carcouiensem ex exe[m]plari emendatissimo, data opera, impressum est...* [Nürnberg]: per Georgium Stuchs, ok. roku 1494.

²⁴ Graduał zawierał najważniejsze zmienne śpiewy mszalne, w wykazie chodzi o wersje rękopiśmienne.

²⁵ Zapewne rękopiśmienne rzymskie kanony mszalne, najważniejsza część liturgii mszalnej.

testamenti Hieronimi in folio”, które ukazało się po raz pierwszy w 1501 r.²⁶ W spisie wymieniono także: „Rationale divinorum officiorum quarto”²⁷, „Caietanus in folio”²⁸, „Haymonis in Apocalipsyn in octavo”²⁹, Haymonis in Episto[las] s[ancti] Pauli in octavo”³⁰ oraz „Canones concily Colonensis in folio”³¹. Z kolei w kaplicy Januszowskiej z fundacji biskupa Jana (Janusza), syna Zygmunta I [78, 104] znajdował się tylko jeden „Mszał Krakowski stary” [8, 71]³². W kaplicy Kieżgajłowskiej [44, 156–158; 78, 35] – „Mszał Rzymski” [8, 73]³³ i „Mszał Krakowski”³⁴, a Montwidowskiej [78, 17] – „Mszał Rzymski ieden”³⁵, „Krakowski mszał pergaminowy ieden” [8, 77]³⁶.

W księgozbiornie kościoła katedralnego gromadzono typową dla tego rodzaju instytucji literaturę. Wśród autorów znajdują się teksty Ojców Kościoła i ówczesne autorytety teologiczne i filozoficzne. Kompletowano w nim aktualną literaturę kontreformacyjną, nowe edycje charakterystyczne dla Kościoła

²⁶ HIERONYMUS, SOPHRONIUS EUSEBIUS. *Biblia. Cu[m] concordantiis Veteris et Novi Testamenti*. Norimbergae: per Antonium Koberger, 1501.

²⁷ DURANDUS, Guillelmus. *Rationale divinorum officiorum: quibuscumque sacerdotibus: ac singulis sacramentorum: [et] eorum que in ecclesiasticis aguntur officiis rationes scire cupientibus perutile*. Venetiae: [Domenico Giglio et fratelli], 1540.

²⁸ Opis nie pozwala na wskazanie konkretnego wydania, najwcześniejsze to: Thomas de VIO. *Expositio super libros Posteriorum et de interpretatione Aristotelis*. Fallaciae. Venetiae: Otinus de Luna, Papiensis, 1496; IDEM. *Summula Caietani... Perquam docta, compendiose resoluta, atque secundum sacrosancti oecumenici et Generalis Concilii Tridentini, et canones, et capita castigatissima. additis [ut vocant] summariis [et] copiosa rerum præcipuarum indice*. Venetiae: apud Societatem Minimam, 1500.

²⁹ HAIMO HALBERSTADENSIS. *Commentariorum in Apocalipsim beati Ioannis libri 7 iam primum in lucem editi, [et] ad multorum scriptorum codicum fidem castigati*. Paris: apud Petrum Gaudoul, 1531; IDEM. *Commentariorum in Apocalipsim beati Ioannis libri 7 iam primum in lucem editi, [et] ad multorum scriptorum codicum fidem castigati*. Paris: apud Ioannem Paruum, 1531.

³⁰ HAIMO HALBERSTADENSIS. *In Divi Pauli Epistolas omnes interpretatio, ad vetustissimorum exemplarium fidem quam diligentissime recognita: Indicata sunt quodue loca eorum quae passim ab autore e sacra citant pagina*. Coloniae: Ex Officina Eucharii Cerricomi; Imp. Quentel 1531.

³¹ *Canones Concilii Provincialis Coloniensis...* Coloniae: [s. n.], 1536; *Canones et Decreta Sacri Concilii provincialis Coloniensis*. Coloniae: [s. n.], 1538.

³² Edycje jak wskazano wyżej [23, t. 22, 426–431].

³³ *Missale Romanum*. Mediolani, 1474; na pewno w katedrze znajdowały się zreformowane zgodnie z postanowieniami soboru trydenckiego mszały rzymskie: *Missale Romanum ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*. Venetiis: apud Ioannem Variscum [et] haeredes Bartholomaei Faletti [et] socios, 1570 oraz kolejne właściwie coroczne edycje.

³⁴ Edycje jak wskazano wyżej.

³⁵ Edycje jak wskazano wyżej.

³⁶ Edycje jak wskazano wyżej, mszały krakowskie w większości były fragmentami drukowane na pergaminie, w całości materiał ten zastosowano w: *Missalium opus secundum usum Ecclesiae Cracoviensis*. Moguntiae: Petrus Schoffer, 1487.

potrydenckiego. W księgozbiornie znajdowała się podstawowa literatura prawnicza, w tym dekrety Stolicy Apostolskiej i akta synodalne, oraz historyczna. Widać również wyraźnie, że kapituła zwracała uwagę na gromadzenie tekstów bezpośrednio związanych z funkcjonowaniem diecezji wileńskiej, jak np. postanowienia synodu piotrkowskiego. Z autorów związanych z środowiskiem wileńskim wymienić trzeba Andrzeja Petrycego Nideckiego, który był archidiaconem wileńskim.

Trudno wyrokować o poszczególnych edycjach, zasadniczo są to teksty znane z wielu wydań w XV i XVI w. oraz, choć w mniejszym stopniu, rękopisy. Wiele z nich trafiało do Wilna z rynku krakowskiego, trzeba jednak pamiętać o aktywnych kontaktach środowiska kapituły wileńskiej z Europą Zachodnią, co sprzyjało zakupom bieżącej literatury. Warto wskazać, że gromadzono również druki pochodzące z miejscowego wileńskiego rynku wydawniczego, jak choćby druk Stanisława Grodzickiego „Prawidło Wiary Haeretyckiej”. Podkreślić trzeba, że omawiany dokument jest bardzo ważny dla badaczy zajmujących się bibliologią historyczną jako świadectwo przynależności tworzącej go grupy społecznej do określonej kultury duchowej i intelektualnej [54].

Edycja, zakładając, że najważniejsza jest wierność oryginałowi, stosuje tylko niektóre z zasad przyjmowanych dla źródeł z tego czasu [30, 80]. Chcąc zachować specyfikę przekazu źródłowego i ówczesne brzmienie języka, nie modyfikowano pisowni, nie transkrybowano więc „u”, „v” do ich wartości fonetycznej, bez zmian pozostawiono także znaki diakrytyczne „-ÿ. -ÿ”. W publikowanym tekście poprawiono jedynie pisownię z wielkiej litery nazwisk i nazw własnych. Bez zmian pozostawiono także graficzny układ tekstu, rozwiązano również skróty zastosowane przez autora spisu.

Zachowane katalogi i inwentarze są podstawowym źródłem do badań księgozbiornie historycznych [17, 68, 77], warto więc przytoczyć kilka przykładów takich edycji [31, 60, 56, 34, 69, omówienie zbioru 13], zaznaczając równocześnie, że ich autorzy przyjmują nie zawsze jednolite zasady. Trzeba jednocześnie podkreślić, że informacja o poszczególnych tytułach zawsze zależy od poziomu informowania o nim w zachowanym źródle, stąd też warunkuje ono możliwości identyfikowania poszczególnych dzieł. Sam charakter spisu księgozbiornie katedralnego, wykonanego podczas wizytacji katedry, determinuje praktyczną możliwość identyfikacji poszczególnych tytułów książek. W niniejszym wykazie jest ona bardzo utrudniona, a czasem wręcz niemożliwa ze względu na bardzo pobieżny i nieprecyzyjny opis. Niektóre z zapisów ograniczają się właściwie jedynie do wskazania autora, czasem w wersjach znie-

kształconych czy bardzo skróconych, lub informujących o autorze w omowny sposób, np. „magister sententiarum” (Piotr Lombard), albo w ogóle pomijają taką informację. Choć w omawianym spisie zdarzają się określenia czy mamy do czynienia z drukiem, czy rękopisem, nie są one jednak konsekwentne. Jedyne uzupełniającymi elementami, pozwalającymi na zawężenie kryteriów identyfikacji, są wskazania formatu dzieła lub dodatkowe wskazówki sugerujące czas powstania dzieła, np. „vetus”.

Przyjęto zasadę informowania w przypisach o edycjach dostępnych w ówczesnym czasie, uznając jako datę graniczną rok powstania inwentarza. Ponieważ celem wydania jest jedynie identyfikacja poszczególnych tytułów, a nie stworzenie nowego komplementarnego spisu podawane dane ograniczono do najważniejszych, umożliwiających jednak odnalezienie danej pozycji. Starano się, o ile to możliwe, zawsze podawać edycje najstarsze.

Poszczególnych tytułów i wydań starych druków szukano w najważniejszych źródłach bibliograficznych uwzględniających edycje z tego czasu. Identyfikacji dokonano korzystając z dostępnych baz danych, a zwłaszcza: HPB – *Hand Press Book Database* (<http://firstsearch.oclc.org>), KVK – *Karlsruher Virtueller Katalog* (<http://ubka.uni-karlsruhe.de>), VD 16 – *Verzeichnis der im deutschen Sprachereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts* (<http://www.bsb-muenchen.de/1681.0.html>) oraz *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera i *Elektronicznej Bazy Bibliografii Estreichera (EBBE)* (<http://www.estreicher.uj.edu.pl/>) [23]. Zastosowane formy nazwisk autorów skonfrontowano z tezaurem *Hand Press Book Database*, w przypadku form wariantywnych przyjmując wersję łacińską.

ŹRÓDŁA I LITERATURA

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

1. *Altare S. Cruc[is] in Ecclesia Catedral[i] Vilnen[is] in medio: Templi situm, fundationis et erectionis R[everendissimi] in Chr[ist]o Patris D. Domini Valeriani Dei Gratia Episcopi Vilnensis, 1579.* Wilniaus universiteto biblioteka, Rankraščių skyrius (VUBRS), F4-A 338.
2. *Altare S. Crucis in Ecclesia Cathedrali Vilnensis in medio situm fundationis et erectionis...* Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, rkps 71.
3. *[Inwentarz katedry wileńskiej, 1727].* Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius (LMAVB RS), F43, b. 19587.

4. [Inwentarz katedry wileńskiej, 1743]. LMAVB RS, F43, b. 19590.
5. [Inwentarz katedry wileńskiej, 1781]. LMAVB RS, F43, b. 19603.
6. [Inwentarz katedry wileńskiej, 1796]. LMAVB RS, F43, b. 19617.
7. [Inwentarze katedry wileńskiej, 1712, 1724]. LMAVB RS, F43, b. 19583.
8. *Regestr Apparatów y ynszego sprzętu, złota y srebra; w kościele S. Stanisława Cathedralnym na zamku Wilienskim spisany y rewidowany w Roku Panskim 1598*. VUB RS, F4, b. 35808 (A-2472), lap. 1–118.
9. *Regestr kaplicy krolewskiej tytułu Wielebnego Kazimierza S^o Anno Domini 1598*. Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1135, ap. 4, b. 471, lap. 23–39.
10. *Regestr przychodu i rozchodu tak tesz mieszscian y gruntow przez mie X. Piotra Korkonosza Plebana Antokolskiej[go] kto co dał porządnie sprawio[ny] rok[u] 1609*. Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, PR-1321, lap. 4v.
11. *Visitatio Generalis Ecclesiae Cathedr[alis] Vilnen[sis] ab Michaele Joanne Zienkovicz Episcopo Vilnensi, 1743*. VUB RS, F1, b. 217.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE I LITERATURA

12. ABRAHAM, Władysław. *Polska a chrzest Litwy*. In *Polska i Litwa w ich dziejowym stosunku*. Warszawa 1914, s. 1–36.
13. ALEKSANDROWICZ, Marian. *Jedność kultury polskiej i europejskiej w świetle księgozbioru Katedry Gnieźnieńskiej*. In *Gniezno na europejskim szlaku milenijnym 1997 i 2000*. Pod red. Aleksandra W. MIKOŁAJCZAKA i Leszka MROZEWICZA. Poznań, 2000, s. 37–42.
14. ALIŠAUSKAS, Vytautas; JASZCZOŁT, Tomasz; JOVAIŠA, Liudas; PAKNYS, Mindaugas. *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. Bažnyčios istorijos studijos (BIS)*, t. 2. Vilnius, 2009, s. 46–47.
15. ALIŠAUSKAS, Vytautas; PAKNYS, Mindaugas. *Šv. Kazimiero koplyčia*. Vilnius, 2004.
16. *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai*. Vilnius, 2009, s. 181–184.
17. BIENKOWSKA, Barbara. *Kilka uwag i propozycji w sprawie badań księgozbiorów historycznych*. *Studia o Książce*, 1986, t. 16, s. 3–15.
18. CHODYŃSKI, Stanisław. *Mszaly dla diecezji polskich*. In *Encyklopedia kościelna*. Ed. Michał NOWODOWORSKI, t. 15. Warszawa, 1883, s. 265.
19. *Chryścianizacja Litwy*. Red. Jerzy KŁOCZOWSKI. Kraków, 1987.
20. CHWALEWIK, Edward. *Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie*, t. 2. Warszawa-Kraków, 1927, s. 474.
21. CICĖNIENĖ, Rima. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės knygos kultūra (iki XVI a. antrosios pusės)*. Vilnius, 2011, s. 34.
22. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Oprac. Ludwik GRZEBIEŃ, [aut. i red. działów A. Paweł Bieś et al.]. Kraków, 2004, s. 742.

23. ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*, t. 1–34. Kraków 1872–2000.
24. FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975.
25. FIJAŁEK, Jan. Kościół rzymsko-katolicki na Litwie. In *Polska i Litwa w ich dziejowym stosunku*. Warszawa, 1914, s. 37–333.
26. HALECKI, Oskar. *Dzieje unii jagiellońskiej*, t. 1: *W wiekach średnich*. Kraków, 1919, s. 156.
27. HOMOLICKI, Michał. Katedra wileńska (Artykułów historycznych do opisanja kaplicy św. Kazimierza ciąg dalszy). *Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet nowy drugi*, t. 14. Wilno, 1840, s. 1–81.
28. HOMOLICKI, Michał. Katedra wileńska (Odnowa kaplicy św. Kazimierza z historycznemi o dawnym jej stanie wiadomościami). In *Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet nowy drugi*, t. 13. Wilno, 1840, s. 1–123.
29. HOMOLICKI, Michał. Katedra wileńska. Ozdobienie i wyporządzenie kościoła katedralnego wileńskiego oraz kilka słów o pożytkach z ozdoby i dostojności obrzędów kościelnych. In *Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet nowy drugi*, t. 1. Wilno, 1838, s. 1–113.
30. *Instrukcja wydawnicza do źródeł historycznych od połowy XVI do połowy XIX wieku*. Red. Kazimierz LEPSZY. Wrocław, 1953.
31. *Inwentarz katedry wawelskiej z roku 1563*. Oprac. Adam BOCHNAK. Kraków, 1979.
32. IVINSKIS, Zenonas. *Šv. Kazimieras*. Brooklyn, 1955.
33. JACOBUS DE VORAGINE. *Legenda Aurea, sive Legendae sanctorum*. Liber primus. Transtulerunt Veronika GERLIAKIENĖ, Sigitas NARBUTAS, Vaidilė STALIORAITYTĖ, Tomas VETEIKIS. Vilnius, 2008, s. 11–19.
34. KALISZUK, Jerzy. Spis ksiąg klasztoru franciszkanów w Chelmnie z drugiej połowy XIII wieku. *Studia Źródłoznawcze*, 2009, t. 8, s. 95–108.
35. KIAUPA, Zigmantas; KIAUPIENĖ, Jūratė; KUNCEVIČIUS, Albinas. *Historia Litwy. Od czasów najdawniejszych do 1795 r.* Warszawa, 2007, s. 143.
36. KIRKOR, Adam H. *Bazylika litewska*. Kraków, 1886.
37. KISARAUSKAS, Vincas. *Lietuvos knygos ženklai, 1518–1918*. Vilnius, 1984, s. 144.
38. KITKAUSKAS, Napoleonas. *Vilniaus arkikatedros požemiai*. Vilnius, 1994.
39. KITKAUSKAS, Napoleonas. *Vilniaus katedra*. Vilnius, 1976.
40. *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej (1387–1507)*, t. 1: *Indeksy*. Red. Jerzy WYROZUMSKI. Kraków, 1994.
41. *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej = Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon Dioeceseos Vilnensis*, t. 1: *1387–1507*. [Ed. Jan FIJAŁEK i Władysław SEMKOWICZ]. Kraków, 1932–1948; s. 57.
42. *Krikščionybė Lietuvos mene*. Vilnius, 2001.
43. KUMOR, Bolesław S. *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1792*, t. 2. Kraków, 1999, s. 167–168.
44. KURCZEWSKI, Jan. *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*. Wilno, 1912, s. 23, 40, 105–124, 156–158.

45. KURCZEWSKI, Jan. *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, cz. 1–3, Wilno, 1908–1916; cz. 1, s. 16, 27–28, 80–95, 87–88, 92, 272–280, 284–290, 330; cz. 2, s. 301; cz. 3, s. 52, 61, 80, 82–84, 88, 89, 95.
46. LEWICKA-KAMIŃSKA, Anna. Mszały krakowskie z przełomu XV i XVI w. Czy Stuchs drukował w Krakowie? *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*, 1973, t. 23, s. 131–150.
47. *Lietuvos sakralinė dailė XI–XX a. pradžia*, t. 4: *Auksakalystė XIII–XX a. Pirmoji knyga. Kolekcijos*. Red. J. LINKEVIČIENĖ. Vilnius, 2006.
48. *List pasterski biskupa wileńskiego Jerzego Radziwilla z dnia 25 lutego 1582 r.* Oprac. Andrzej KAKAREKO. *Rocznik Teologii Katolickiej*, 2003, R. 2, s. 107–111.
49. LITAK, Stanisław. *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*. Lublin, 2006, s. 299–314.
50. LITAK, Stanisław. *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*. Lublin, 1996, s. 40.
51. LULEWICZ, Henryk. Protasewicz Walerian. In *Polski Słownik Biograficzny*, t. 28. Kraków, 1984–1985, s. 517–521.
52. MASLAUSKAITĖ, Sigita. *Šventoji Kazimiero atvaizdo istorija XVI–XVII a.* Vilnius, 2010.
53. MIENICKI, Ryszard. Białłozor Jerzy. In *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2. Kraków, 1936, s. 8.
54. MIGOŃ, Krzysztof. O przedmiocie badań współczesnej bibliologii. *Konспект*, 2004, nr. 19, s. 27–29.
55. NARBUTIENĖ, Daiva. Lotyniškų knygu rinkiniai institucinėse LDK bibliotekose XVI–XVII a. *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka*, 2001/2002 (2004), s. 54.
56. NIEDZIELA, Maurycy Lucjan. Spis książek biblioteki klasztoru dominikanów w Borku Starym z drugiej połowy XVIII wieku. In *Kartki z dziejów Tyczyzna i okolic*. [Red. Kazimierz SZCZEPAŃSKI]. Tyczyn, 2008, s. 123–147.
57. NITECKI, Piotr. *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*. Warszawa, 1992, s. 20, 29, 35, 89, 133, 171, 177, 190, 226, 228.
58. OCHMAŃSKI, Jerzy. Najdawniejsze księgozbiory na Litwie od końca XIV do połowy XVI wieku. In *Europa Orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność. Studia i materiały* ofiarowane profesorowi Stanisławowi Alexandrowiczowi w 65. rocznicę urodzin. [Red. Zbigniew KARPUS, Tomasz KEMPA, Dorota MI-CHALUK]. Toruń, 1996, s. 75, 76.
59. OCHMAŃSKI, Jerzy. *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*. Poznań, 1972.
60. PABIN, Andrzej Władysław. Inwentarz biblioteki bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej z 1617 roku. *Przegląd Kalwaryjski*, 2002, R. 7, s. 205–231.
61. PACEVIČIUS, Arvydas. Biblioteki. In *Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego: analiza i obrazy*. Kraków, 2006, s. 50–66.

62. PACEVIČIUS, Arvydas. Czytelnictwo. In *Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego: analizy i obrazy*. Kraków, 2006, s. 162–182.
63. PACEVIČIUS, Arvydas. Štrichas informacijos įstaigų genezei: Bibliotekos gimimas. *Informacijos mokslai*, 2000, t. 15, s. 36–37.
64. PACEVIČIUS, Arvydas. Sukaustytos ir spalvingosios bibliotekos įvaizdis Lietuvos knygos muziejuje. *Knygotyra*, 2003, t. 40, s. 83.
65. PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864. Dingęs knygos pasaulis*. Vilnius, 2005, s. 51.
66. POTKOWSKI, Edward. *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski średniowiecznej*. Warszawa, 1984, s. 92–94.
67. PRZYALGOWSKI, Wincenty. *Żywoty biskupów wileńskich*, t. 1–3. Petersburg, 1860, t. 1, s. 3–25, 26, 25–33, 103–132, 160–200; t. 2, s. 43–102, 151–159; t. 3, s. 74–115;
68. PYTLOS, Barbara. Inwentarz jako źródło badań księgozbiorów bibliotecznych (na przykładzie Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach). In *Piśmiennictwo pragmatyczne w Polsce do końca XVIII wieku na tle powszechnym*. Pod red. Jana GANCEWSKIEGO i Andrzeja WAŁKÓWSKIEGO. Olsztyn, 2006, s. 278–285.
69. RODAK, Jan. Biblioteka kościoła pisarzowskiego w świetle inwentarza z roku 1647. *Książnica Śląska*, 2001/2003 [druk 2005], s. 178–190.
70. *Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto šaltiniai*. Sud. Mintautas ČIURINSKAS. Vilnius, 2003.
71. *Vilniaus arkikatedra*. Sud. Regina STANKEVIČIENĖ ir kt. Vilnius, 1998.
72. *Vilniaus katedros lobynas*. Red. Romualdas BUDRYS, Vydas DOLINSKAS. Vilnius, 2002.
73. *Vilniaus Universiteto Bibliotekos paleotipai. Katalogas*. Sudarė Nojus FEIGELMANAS, Irena DAUGIRDAITĖ, Petras RAČIUS. Vilnius, 2003.
74. VLADIMIROVAS, Levas. 400 metų kultūros, švietimo ir mokslo tarnyboje. In *Apie knygas ir bibliotekas*. Vilnius, 2002, s. 47–48, 144.
75. VLADIMIROVAS, Levas. Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje (iki 1800). *Knygotyra*, 1970, t. 1 (8), s. 109.
76. VLADIMIROVAS, Levas. Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje (iki 1800 m.). In *Apie knygas ir bibliotekas*. Vilnius, 2002, s. 144, 148.
77. WARDA, Kazimierz. Inwentarze bibliotek klasztornych jako źródło do dziejów książki polskiej w XIX w. *Studia o Książce*, 1985, t. 15, s. 115–124.
78. ZAHORSKI, Władysław. *Katedra wileńska*. Wilno, 1904, s. 17, 27, 35, 104, 174–176.
79. ZAHORSKI, Władysław. *Kaplica św. Kazimierza w katedrze wileńskiej*. Varšava, 1901.
80. *Zasady wydawania tekstów staropolskich*. Projekt. [Oprac.] Konrad GÓRSKI i in. Wrocław, 1955.

S. 78

Index librorum, in Bibliotheca Eccles[iae] Cathedralis Vilnensis

- [1] Diui Augustini libri 4. qui tomos continent octo³⁷
 [2] Liber D[ivi] Bernardi Ordinis Cistercien[is]³⁸
 [3] Liber D[ivi] Ambrosij Ep[iscop]i Med[iolanensis]³⁹
 [4] Eiusdem Liber qui inscribitur Pars secunda operum⁴⁰
 [5] Nicolai de Lÿra libri 4⁴¹
 [6] Postilla Vitelly⁴²

³⁷ Zapewne fragment jednego z wydań zbiorowych dzieł św. Augustyna, które wychodziły w XVI w., począwszy od: AUGUSTINUS AURELIUS. [*Opera*] *Prima [-vndecima] pars librorum diui Aurelii Augustini*. [P. 1–11]. Basileae: Ioannes Amorbachius, 1506; IDEM. [*Opera*] *Omnium Operum... summa vigilantia repurgatorum à mendis innumeris, per... Erasmum Roterodamum*. [T. 1–10]. Basileae: Ioannes Froben, 1528–1529; IDEM. [*Opera*] *Omnium operum tomos... summa vigilantia*. Ed. Erasmus [Roterodamus] Desiderius. [T. 1–10]. Basileae: Hieronimus Froben, Nicolaus Episcopus, 1541–1543. Czy późniejsze edycje, np. z roku 1548 czy 1570.

³⁸ Dzieła Bernarda z Clairvaux wydawane były wielokrotnie w XV i XVI w. Drukowano: *Opera* czy *Opuscula*, ale i inne tytuły: *Flores, De planctu B. Mariae Virginis, Epistola de gubernatione rei familiaris, Homiliae, De consideratione, Sermones de tempore et de sanctis, Meditationes de interiori homine, Liber de anima*. Z najstarszych edycji wymienić można, np. BERNARDUS CLARAVALLENSIS. *Epistola de gubernatione rei familiaris*. Augsburg: Günther Zainer, [ca 1468–1470]; IDEM. *Opuscula*. [Köln]: [typographus Dialogus Salomonis et Marcolphi], ante 1478]; IDEM. *Opuscula divi Bernardi abbatis Clarevallensis*. Venetiis, 1495; IDEM. *Opuscula divi Bernardi abbatis Clarevallensis*. In alma civitate Brixie: per Angelum [et] Iacobum de Britannicis fratres, 1495; IDEM. *Opuscula divi Bernardi abbatis clarevallensis*. Venetiis: apud Simonem Bevilacqua Papiensem, 1495.

³⁹ Jego dzieła *Opera, Opera Omnia, De officiis, Officiorum Liber, Liber de bono mortis* znane są z licznych, już XV-wiecznych, edycji. Przytoczyć trzeba najstarsze, np. AMBROSIIUS MEDIOLANENSIS. *Hexameron Beati Ambrosii Mediolanensis ep[iscop]i*. Augsburg: Johann Schuölsler, 1472; IDEM. *Incipit liber. S. Ambrosii Mediolanensis episcopi De officiis*. Roma: da Johannes Philippus de Lignamine, 1473; IDEM. *Incipit Expositio seu explanatio sancti Ambrosij episcopi in corpus euangelij sancti Luce euangeliste*. Augsburg, 1476; IDEM. *Expositio in corpus Evangelii S. Luce Evangeliste*. Augustae Vindelicorum: Anton Sorg, 1476.

⁴⁰ AMBROSIIUS MEDIOLANENSIS. [*Opera*] *Operu[m] sancti Ambrosii pars secu[n]da*. Vol. 2. Basileae: Ioannes Amerbach, 1492; IDEM. [*Opera*] *Secunda pars operum sancti Ambrosij episcopi Mediolanensis. Contenta in hac parte Expositio in Psalmum*. Basileae: Antonius Koberger, 1516 oraz edycje późniejsze.

⁴¹ Jego dzieła wydawano już w latach 70. XV w., np. NICOLAUS DE LYRA. *Postilla super totam Bibliam cum expositionibus Guillelmi Britonis et additionibus Pauli Burgensis et correctoriis editis a Matthia Doering*. P. 1–4. [Strasbourg: Johann Mentelin, 1472]. Trzeba brać pod uwagę również edycje wielotomowe oraz wydania poszczególnych części jego *Postylli*, np.: IDEM. *Postilla super totam Bibliam*. Vol. 1–5. [Roma]: Conradus Sweynheym [et] Arnoldus Pannartz, 1471; IDEM. [*Postilla super totam Bibliam*] *Quarta pars dni Nicolai de Lira*. [Strasbourg: Johann Grüninger, 1492]; IDEM. *Quarta pars huius operis in se continens glosam ordinariam cum expositione Lyre litterali et morali...* Basileae: [Ioannes Petri et Ioannes Froben], 1507.

⁴² Może chodzi o: PEROTTI, Niccolò; VITELLI, Cornelio. [*Commentariolus in prohemium*

- [7] D[ivi] Cypriani opus⁴³
 [8] D[ivi] Hieronymi Eiusdem p[rima]e partis ep[is]t[ol]ar[um] Inuentarium⁴⁴
 [9] D[ivi] Epiphany⁴⁵
 [10] D[ivi] Thoma[e] Aquinatis in libr[um] Euang[elii] secundum Matha[e] um⁴⁶
 [11] Eusebý de Euangelica pra[e]paratione⁴⁷
 [12] Gerson de regulis moralibus Eiusd[em] operum pars prima⁴⁸
 [13] Eiusdem opus sermonum de Angelis⁴⁹

Historiae naturalis Plinii. [Venice: typographus Cicero De officiis, ca 1482]; PEROTTI, Niccolò; [VITELLI, Cornelio et al.]. *Cornucopiae, sive linguae Latinae cof[m]mentarii diligentissime recogniti atq[ue] ex archetypo emendati*. [Venezia: Aldo Manuzio, et Andreae Torressano, 1513] oraz kolejne edycje.

⁴³ Jako najstarsze ze znanych edycji wymienić trzeba: CYPRIANUS, THASCIUS CAECILIUS. *Epistol[a]e Cecilii Cypriani ad Cornelium Papam. Et primum de confessione feliciter*. [Venezia]: Vindelinius de Spira, 1471; IDEM. *Opera*. [Venezia]: Vindelinius de Spira, 1471, kolejne wydania to np. IDEM. *Opera*. [Deventer: Richardus Pafraet, 1477–1479]; IDEM. *Cecilii Cypriani Episcopi cartaginensis et martiris dignissimi Libri et epistole Incipiunt feliciter*. [Memmingae: Albrecht Kunne], [ca 1486] czy IDEM. *Divi Caecilii Cypriani episcopi Carthaginensis et martyris Opera*. Basileae: ex officina Heruagiana, 1540.

⁴⁴ HIERONYMUS, SOPHRONIUS EUSEBIUS. *Liber aepistolarum Sancti Hieronymi prima[e] [-tertia]e partis. [Inventarium primae... partis Aepistolarum Sancti Hieronymi]*. [Lyon: Jacques Sacon], [1508].

⁴⁵ EPIPHANIUS. *Epiphanií episcopi Cypri de prophetarum vita [et] interitu commentarius Graecus, una cum interpretatione... Latina... scholiis Erasmi Rot[erodami] illustrata*. Basileae: apud Andr. Cratandrum, 1528; IDEM. *Contra octoaginta haereses opus, Panarivm, sive arcvla, art capsvla medica appellatum... Iano Cornario interprete*. Basileae: [s. n.], 1542 oraz kolejne edycje.

⁴⁶ THOMAS DE AQUINO. *Divi Thome Aquinatis continuum in lib[rum] Evangelii S[er]c[un]d[u]m Matheu[m]*. Romae: Conradus Suueynheym; Arnoldus pa[n]nartzq[ue] magistri, 1470 oraz kolejne edycje, np. IDEM. *Cathena aurea Angelici Thome aq[ui]natis i[n] q[ua]ttuor eua[n]gelia... (in librum euangelij... Mattheum)*. [Lyon: Jacques Giunta], 1520.

⁴⁷ Dzieło bardzo często wydawane już XV w., z najstarszych wymienić trzeba np.: EUSEBIUS CAESARIENSIS. *De evangelica praeparatione*. [Trad.: Georgius Trapezuntius, ed. Antonio Cornazzano]. Venice: Nicolaus Jenson, 1470; IDEM. *De evangelica praeparatione*. [Trad.: Georgius Trapezuntius]. [Köln: Ulrich Zell, non ante 1473]; IDEM. *De evangelica praeparatione*. [Trad.: Georgius Trapezuntius]. [Venezia]: Leonhardus Aurl, 1473. Równie często drukowane było w XVI w., począwszy od: IDEM. *De evangelica praeparatione*. Venetiis: per Bernardinum Vercellensem, 1501.

⁴⁸ Dzieło Gersona wydrukowane zostało już w latach 60. XV w.: GERSON, Johannes. *Conclusiones de diversis materiis moralibus, sive de regulis mandatorum*. [Köln: Ulrich Zell, ca 1467]; IDEM. *Conclusiones de diversis materiis moralibus, sive de regulis mandatorum*. [Köln: Ulrich Zell, non ante 1470]. Wznawiano je w 1473, 1475–1479, 1480, 1485, 1489 i w kolejnych latach.

⁴⁹ GERSON JOHANNES. *Collatio de Angelis*. Znane z wersji rękopiśmiennych. Zob. POSTHUMUS MEYJES, Guillaume Henri Marie. *Jean Gerson – apostle of unity. His church politics and ecclesiology*. Leiden-Boston-Köln, 1999, s. 34; GERSON, Jean. *Collation on the Angels (Collatio de angelis)*. In GERSON, Jean. *Opera*. Pars 4. Paris, 1960-.

- [14] Duo opera Driedonis⁵⁰
 [15] Theophilactus in Euangelia quatuor⁵¹
 [16] Pelparti Psalmo[rum] expositio⁵²
 [17] Haÿmonis de eadem materia⁵³
 [18] Pholengÿ de eadem materia⁵⁴
 [19] Magister sententiarum⁵⁵
 [20] Joannis Scoti in libr[um] 4[quatu]m explicat[i]o[n]e s[e]n[tent]iar[um]⁵⁶

- ⁵⁰ Wymienić można kilka edycji, np.: DRIEDO, Johannes. *Casus breves super totum corpus legum vel iuris civilis, ex lecturis Bartoli de Saxoferrato, Baldi de Ubaldis et Jacobi de Bellovisu...* P. 1–2. [Lyon: Johannes Siber, ca 1481–1485]; IDEM. *De ecclesiasticis scripturis et dogmatibus*. Lugduni: [s. n.], 1531; IDEM. *De ecclesiasticis scripturis [et] dogmatibus libri 4*. Lovanium: Grau, 1533; IDEM. *De captiuitate [et] redemptione humani generis, liber vnus*. Lovanium: ex officina Rutgeri Rescii, 1534; IDEM. *De gratia et libero arbitrio, libri duo*. Lovanii: ex officina Rutgeri Rescii, 1537; IDEM. *Primus [-quartus] tomus Operum D. Joannis Driedonis a Thurnhout...* Vol. 1–4. Lovanium: Gravius, 1552–1553; IDEM. *Opera*. T. 1–4. Lovanium: Gravius, 1556.
- ⁵¹ Znane są bardzo liczne wydania począwszy od: THEOPHILACTUS. *In Quatuor Evangelia Enarrationes, Ioanne Oecolampadio Interprete*. Basel: in Andreae Cratandri, 1524.
- ⁵² Komentarz ten miał wiele wydań, z najstarszych np. PELBARTUS DE THEMESWAR. *Expositio compendiosa et familiaris: sensus litterale[m et] mysticu[m] Libri Psalmo[rum] co[m]plecte[n]s: Qui ex p[rae]stanti... copiositate dei laudisona multifariam inscribitur scilicet Psalteriu[m] Liber Hymno[rum] Liber Soliloquio[rum] Regii Prophete*. Hagenau; [Augsburg]: Heinrich Gran; Johann Rynmann, 1504.
- ⁵³ Możliwe liczne wydania, np. HAIMO HALBERSTADENSIS. *In omnes Psalmos pia, brevis ac dilucida explanatio, quam ille ueluti spiritualis apicula, ex omnium ueterum hortis ac pratis florentissimis decerpit, quo simplicibus [et] occupatis esset parata saluberrimi mellis copia*. Coloniae: [Jaspar von Gennepe], 1533; IDEM. *Pia, brevis ac dilucida in omnes psalmos Explanatio*. Friburgum Brisgoviae: Ioannes Faber Emmeus Iuliacensis, 1533; IDEM. *Pia, brevis ac dilucida in omnes Psalmos explanatio, quam ille ueluti spiritualis apicula, ex omnium veterum hortis ac pratis florentiss. decerpit, quo simplicibus [et] occupatis esset parata saluberrimi mellis copia*. Parisiis: Christianus Wechelus, 1533; IDEM. *Pia, brevis ac dilucida in omnes psalmos explanatio sanctissimi viri D. Haymonis, olim episcopi Halberstatis quam ille ueluti spiritualis apicula, ex omnium veterum hortis ac pratis florentissimis decerpit, quo simplicibus [et] occupatis esset parata saluberrimi mellis copia*. Antverpiae: ex officina Graphei, 1533.
- ⁵⁴ FOLENGO, Giovanni Battista. *In psalmos commentaria: quibus per multa quae hodie passim controuersa sunt, tanta pietate grauitate[que] deciduntur, ut nullus tam iniquus esse uolet, quin se ex harum lectione longe meliorem doctorem[que] factum agnoscat*. Basileae: Michael Isengrin, 1540.
- ⁵⁵ Najstarsze drukowane wersje to np.: LOMBARD, Petrus. *Sententiarum liber*. [Strasburg: typographus Henricus Ariminensis, non ante 1468]; IDEM. *Sententiarum liber*. [Venezia: Vindelinus de Spira, 1477]; IDEM. *Sententiarum libri IV*. Norimbergae: Antonii Kobuerger, 1481; IDEM. *Liber Sententiarum, cum conclusionibus Henrici Gorichem ac titulis quaestionum S. Thomae*. [Basileae: Nicolaus Kesler, 1488].
- ⁵⁶ Wydawane wielokrotnie od XV w., np. DUNS SCOTUS, Joannes. *[Quaestiones in quattuor libros Sententiarum]*. *In quartum librum sententiaru[m]: opus anglicanu[m] feliciter incipit*. [Strasburg: C. W., Civis Argentinensis], 1474. W XVI w. np. IDEM. *Resolutiones in quartum lib[rum] Sententiarum...* Venetiis: apud haeredes Melchioris Sessae, 1580.

- [21] Com[m]entarium Velaterran[i]⁵⁷
[22] Joan[n]is Slotani de retinenda fide Catholica⁵⁸
[23] Opusculum Marulli sub fidei, spei, et charitatis titulis⁵⁹
[24] Aurely Augustini⁶⁰
[25] Angeli Ordinis minor[um] sum[m]a Angelica⁶¹
[26] Pauli Neidneri de fide⁶²
[27] Antony De Bitonsi Sermonu[m] Dominicalium⁶³
[28] Baculus pastoralis⁶⁴

S. 79

- [29] Marmotrectus⁶⁵
[30] Anthony Archiep[iscop]i Floren[tini] Historiae⁶⁶

⁵⁷ MAFFEI, Raffaello. *R[aphaelis] Volaterrani Commentariorum Urbanorum Liber...* Romae: per Ioannem Besicken Alemanum, 1506. Kolejne edycje *Commentariorum urbanorum liber...* drukowane były m.in. w 1511, 1515, 1530, 1552 r.

⁵⁸ SLOOTEN, Johann van der. *De retinenda fide orthodoxa [et] catholica aduersus haereses [et] sectas, [et] praecipue Lutheranam. Libri 9. Eiusdem de verbi Dei virtute, [et] Ecclesiae insuperabili potentia. Libri 5.* Coloniae: Ioannes Nouesianus, 1555. Oraz kolejne wydania.

⁵⁹ Liczne jego edycje ukazały się już w pierwszych dwudziestu latach XVI w., np. MARULIĆ, Marko. *Evangelistarium. Venetiae: industria Francisci Lucensis, 1516; IDEM. Evangelistarium... opus vere evangelicum, cultissimoque adornatum sermone, sub fidei, spei et charitatis titulis, in septem partitum libros.* Basileae; [Norimbergae]: in officina Adae Petri; Koburger, 1519; IDEM. *Evangelistarium Marci Maruli Spalaten[sis]: opus vere evangelicum sub fidei, spei et charitatis titulis in septem libros partitum.* [Coloniae]: ex officina Eucharii Ceruicor, 1529 oraz inne edycje z tego roku.

⁶⁰ Trudno wskazać konkretną edycję, dzieła św. Augustyna ukazywały się począwszy od: AUGUSTINUS AURELIUS. *Liber de vita christiana...* [Köln]: Ulrich Zell, 1457.

⁶¹ ANGELUS DE CLAVASIO. *Summa angelica de casibus conscientiae.* [Chivasso: Jacobinus Suigus, 1486] oraz kolejne edycje.

⁶² Nie udało się ustalić autora.

⁶³ ANTONIUS DE BITONTO. *Sermones dominicales per totum annum.* Ed.: Philippus de Rotingo. Venice: Bonetus Locatellus, for Nicolaus de Frankfordia, 1492 oraz kolejne edycje.

⁶⁴ Dzieło znane z licznych wydań z początku XVI w., np. PAVINI, Giovanni Francesco. *Baculus pastoralis ad dirigendos in viam pacis pedes visitantium et visitorum cum sit lucerna quedam pedibus eorum.* [Paris: Berthold Rembolt; Ulrich Gering], 1503; IDEM. *Baculus pastoralis ad dirigendos in viam pacis pedes visitantium et visitorum...* Parisiorum Lutetiae: [Berthold Rembolt; Ulrich Gering], 1508; IDEM. *Baculus pastoralis ad dirigendos in viam pacis pedes visitantium [et] visitorum cum sit lucerna quedam pedibus eorum.* [Paris]: expensis Francisci Regnault, 1514; IDEM. *Baculus pastoralis ad dirigendos in viam pacis pedes visitantium [et] visitorum.* [Parigi]: impressus impensis Francisci Regnault, 1514.

⁶⁵ Dzieło znane z wielu edycji, począwszy od wydań: MARCHESINUS, Johannes. *Mammotrectus super Bibliam.* [Beromünster]: Helias Heliae, 1470; IDEM. *Mammotrectus super Bibliam.* Mainz: Peter Schoeffer, 1470.

⁶⁶ Liczne edycje dzieła ukazywały się już w XV i na początku XVI w., np. ANTONINUS FLORENTINUS. *Summarium... partis hystorialis domini Antonini archiepiscopi Florentini.*

- [31] Haymonis in Ep[istol]as D[ivi] Pauli⁶⁷
 [32] Guidonis manipulus⁶⁸
 [33] Cochlei com[m]entaria de actis Lutheri⁶⁹
 [34] Liber legendor[um] sive Historia Lombardica⁷⁰
 [35] Henrici sermones de tempore⁷¹
 [36] Eutony Dogmatica fidei⁷²
 [37] Pelparti sermones⁷³

Norimbergae: Anton Koberger, 1484; IDEM. *Chronicon. Partes I–III*. Norimbergae: Anton Koberger, 1491; IDEM. *Chronicon. Partes I–III*. Basilea: Kessler, 1502; [*Chronicon*]. [Lyon?]: [s. l.], [ca 1510]; IDEM. *Opus excellentissimu[m] hystoriaru[m] seu cronicaru[m]... nuperime p[er] magistru[m] Johanne[m] de Gradib[us]... eme[n]datu[m]... ac aliorum hystoriorum concordantiis... illustratum*. P. 1–3. [Lyon]: per Johannem de Gradibus, 1512.

⁶⁷ Tekst wydawany wielokrotnie na początku XVI w., np. HAIMO HALBERSTADENSIS. *In divi Pauli epistolas cum brevis tum perlucida expositio*. Argentinae: Beck, 1519; IDEM. *In Divi Pauli epistolas omnes interpretatio, ad vetustissimorum exemplarium fidem quam diligentissime recognita*. [Köln: Eucharius Cervicornus], 1528; IDEM. *In Divi Pauli Epistolas omnes interpretatio, ad vetustissimorum exemplariu[m] fidem qua dilige[n]tissime recognita*. Coloniae: Quentel, 1529.

⁶⁸ Dzieło znane z wielu edycji, np. GUIDO DE MONTE ROCHEN. *Manipulus curatorum*. Paris: Ulrich Gering, Martin Crantz and Michael Friburger, 1473; IDEM. *Manipulus curatorum*. Add. *Hugo de Sancto Caro. Expositio missae*. [Savigliano]: Christophorus Beyamus et Johannes Glim, [non post 1473]; IDEM. *Manipulus curatorum*. [Blaubeuren?], [ca 1468–1474]; IDEM. *Manipulus curatorum*. Paris: [Philippe Pigouchet?], [Georg Mittelhus?], 1500–1501; IDEM. *Incipit manipulus curatorum*. [Milano?]: per magistrum Alexandrum Pelizonum, 1501; IDEM. *Manipulus curatorum compositus a Guidone de Monte Rochen...* Venetiae: per Petrum Bergomensem, 1502 oraz kolejne wydania.

⁶⁹ COCHLEUS, Johann. *Commentaria... De actis et scriptoris Martini Lutheri Saxonis, chronographice, ex ordine ab anno Domini 1517. usque ad annum 1546. inclusivae, fideliter conscripta*. Apud s. Victorem prope Moguntiam: ex officina Francisci Behem, 1549.

⁷⁰ Znane są bardzo liczne edycje tego tekstu, już w XV w. drukowano obok łacińskich wersji w językach narodowych, m.in. IACOBUS DE VORAGINE. *Legenda aurea sanctorum, sive Lombardica historia=Leben der Heiligen. Winterteil und Sommerteil*. Augsburg, 1471–1472; IDEM. *Legenda aurea sanctorum, sive Lombardica historia*. [Strasburg: Heinrich Eggestein non post 1472]; IDEM. *Legenda aurea sanctorum, sive Lombardica historia=Flos sanctorum*. [Castile; Santiago de Compostela; Toulouse?: Juan de Bobadilla?, ca 1472–1475]; IDEM. *Legenda aurea sanctorum, sive Lombardica historia*. Paris: Ulrich Gering, Martin Crantz and Michael Friburger, 1475; IDEM. *Legenda aurea sanctorum, sive Lombardica historia*. [Augsburg: Günther Zainer, non post 1475]; IDEM. *Legenda aurea sanctorum, sive Lombardica historia*. Venice: Nicolaus Jenson, 1476 oraz kolejne liczne wydania.

⁷¹ Spośród licznych wydań wymienić trzeba np. HENRICUS DE HERPF. *Sermones de tempore et de sanctis*. [Speyer]: Peter Drach, [post 1484]; IDEM. *Sermones de tempore hyemales [et] estivales [de] sanctis*. [Augsburg]; Hagenau: Heinrich Gran; Johann Rynmann, 1509.

⁷² EUTHYMIUS ZIGABENUS. *Orthodoxae fidei dogmatica paenopia. Hucusq[ue] latinis incognita, et nuni primum per Petrum Franciscum Zinum Veronensem e graeco translata*. Venetiis: apud Hieronymum Scotum, 1555.

⁷³ Dzieło znane z wielu edycji ukazujących się od końca XV w., np. PELBARTUS DE THEMESWAR. *Sermones Pomerii de tempore*. Hagenau: Heinrich Gran; Johannes Rynman,

- [38] Lucensis Isagog[a]e ad sanctas literas⁷⁴
[39] Iustiniani Principis novellar[um] constitutionu[m]⁷⁵
[40] Alberti Magni Postilla⁷⁶
[41] Missale vetus⁷⁷
[42] Liber Graecus Suida⁷⁸
[43] Boetius de philosophico consolatu⁷⁹

1498; IDEM. *Sermones Pomerii de sanctis*. Hagenau: Heinrich Gran; Johannes Rynman, 1499; IDEM. *Sermones Quadragesimales Pomerii fratris Pelbarti de Themeswar diui ordinis sancti Francisci incipiu[n]t feliciter*. Hagenau; [Augsburg]: Heinrich Gran; Johannes Rynman, 1499.

⁷⁴ PAGNINO, Sante. *Santis Pagnini Lvcensis praedicatorii ordinis Isagogae ad sacras literas, Liber vnicus. Eiusdem Isagoge ad mysticos sacrae scripturae sensus, libri 18*. Lugduni: apud Hugonem à Porta, 1536. Kolejne wydano w 1542 i 1540 roku.

⁷⁵ Dzieło to miało wiele wydań, np. IUSTINIANUS. *Novellae constitutiones. Libri feudorum. Codicis libri X–XII*. Mainz: Peter Schoeffer, 1477; IDEM. *Novellae constitutiones. Codicis libri X–XII. Libri feudorum*. [Venice: Jacobus Rubeus, ca 1478]; IDEM. *Novellae*. Basel: Michael Wenssler, 1478; ACCURSIUS [glossator]; BARTOLUS DE SAXOFERRATO. *In nomine Domini Nostri Iesu Christi liber constitutionum novellarum autenticorum de hereditibus [et] falcidia [et] si heres legata soluere noluerit imperatoris Iustiniani Ioanni p[er]fecto secu[n]do co[n]stitutio p[ri]ma*. [Venezia: Baptista de Tortis, 1489]; IUSTINIANUS; HALOANDER, Gregor. *Codicis... Iustitiani... ex repetita praelectione Libri XII... à Gregorio Haloandro diligentissime purgati recognitiq[ue]... Summulae quaedam nouellaru[m] constitutionu[m] Iustitiani... quas Authenticas vulgus appellat, sparsim per IX. Codicis libros à posteris insertae. Excerpta constitutionum Friderichi Imperatoris... Notae literaru[m]... Variantes subinde lectiones*. Norimbergae: Petreius, 1530; IDEM. *Novellarum constitutionum Dn. Iustiniani principis, quae exstant, et vt exstant, volumen. Appositi sunt item Canones sanctorum Apostolorum per Clementem in unum congesti. Gregorio Haloandro interprete*. Norembergae: apud Io[annem] Petreium, 1531.

⁷⁶ Ze względu na nieprecyzny zapis trzeba brać pod uwagę np. ALBERTUS MAGNUS. *Postilla opido magistralis super Joannem*. [Hagenau]: Heinrich Gran; Johannes Rynman, 1504; IDEM. *Prima et secunda partes postille super Euangeliare Luce*. Hagenau: Heinrich Gran; Johannes Rynman, 1504; IDEM. *Prima et Secunda Partes Postille Super Euangeliare Luce...* [Augsburg]; Hagenau: Heinrich Gran; Johannes Rynman, 1504.

⁷⁷ Zapis nie pozwala na stwierdzenie czy chodzi o rękopis czy o jedno z wydań XV czy początku XVI w. W przypadku druku określenie „vetus” wskazywałoby edycję sprzed reformy w 1570 r., np. *Missale Romanum*. Mediolanum: Antonius Zarotus, 1474 czy *Missale Romanum*. Rome: Ulrich Han (Udalricus Gallus), 1475 oraz kolejne. Trzeba również wziąć pod uwagę wydanie mszału dla diecezji krakowskiej, np. *Missale*. Moguntiae: Peter Schoeffer, 1483. Zob. ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*, t. 22, Kraków, 1907, s. 426.

⁷⁸ Tekst wydawany wielokrotnie na początku XVI w., np. SUIDAS. *[To men paron biblion, Souida: Oi de syntaxa menoi touto, andres sophoi]*. Mediolanum: impensa [et] dexteritate D. Demetrii Chalcondyli Ioannis Bissoli Benedicti Mangii Carpensium, 1499; IDEM. *To men paron biblion, Souida. Hoi de syntaxameno i touto, andres sophoi*. Venetiis: Aldus, 1514.

⁷⁹ Dzieło znane z wielu edycji drukowanych np. BOETHIUS, Anicius Manlius Severinus. *De consolatione philosophiae*. [Cologne: Arnold Ther Hoernen, ca 1475]; IDEM. *De consolatione philosophiae*. [Basel, non post 1473]; IDEM. *De consolatione philosophiae*. Nuremberg: Anton Koberger, 1473; IDEM. *De consolatione philosophiae*. Nuremberg: Anton Koberger, 1476 oraz kolejne edycje, w tym: IDEM. *De consolatione Philosophie liber cum optimo*

- [44] *Historiae Bembi*⁸⁰
 [45] *Rudolphi de inuent[ione] Dialect[ica] libri 3. in uno uolumine*⁸¹
 [46] *Iustinus Historicus*⁸²
 [47] *Gulielmi Buda[e]i de Asse*⁸³
 [48] *Com[m]entarium lingua[e] Gra[e]ca[e]*⁸⁴
 [49] *Pollucis index vocabulor[um]*⁸⁵
 [50] *Officia Ciceronis*⁸⁶
 [51] *Trapezuntý Rhetorica*⁸⁷
 [52] *Hermolaus*⁸⁸

co[m]mento beati Thome. Coloniae, 1493. Zastosowana forma tytułu wskazuje na: IDEM. De co[n]solatu ph[ilosoph]ico cu[m] co[m]mento sancti Thome & Ascensq[ue]. [s. l.: s.n., 1500–1530?]; IDEM. De philosophico consolatu, sive de consolatione philosophiae. Argentinae: Johann Grüninger, 1501.

- ⁸⁰ BEMBO, Pietro. *[Rerum Venetarum historia]. Historiae Venetae libri XII. Venetiis: apud Aldi filio, 1551; IDEM. Rerum Venetarum historiae libri XII. Lutetiae: Ex officina Michaelis Vascosani, 1551; IDEM. Historiae Venetae lib. 12. de Guido Ubaldo [et] Elisabetha Ducibus Urbini. Basileae: Isingrinus, 1556.*
- ⁸¹ AGRICOLA, Rodolphus. *Dialectica seu de inventione dialectica libri tres. Lovania: Martinus, 1515; IDEM. De inventione Dialectica libri tres. Coloniae: Henricus Novesiensis, 1520; IDEM. De inventione dialectica: libri tres. Argentinae: Knoblochus, 1521 oraz kolejne edycje.*
- ⁸² Tekst wydawany wielokrotnie, począwszy od najstarszych znanych edycji z XV w., np. IUSTINUS, Marcus Junianus. *Justini historici politissimi Epitoma in Trogi Po[m]pei historias. Romae: Udalricus Gallus, [ca 1470]; IDEM. Epitomae in Trogi Pompeii historias. Venice: Nicolaus Ienson, 1470.*
- ⁸³ Dzieło wydawane już na początku XVI w., np. BUDÉ, Guillaume. *De asse et partibus eius libri quinque Gulielmi Budaei Parisiensis secretarii regii. [Paris]: Ascensianus, [1514]; IDEM. De asse et partibus eius libri quinque Guilliemi Budei Parisiensis secretarii regij. [Parigi]: venundantur in edibus Ascensianis, 1516.*
- ⁸⁴ Identyfikacja niemożliwa ze względu na bardzo ogólny zapis.
- ⁸⁵ Najstarsza znana drukowana XVI-wieczna wersja to: POLLUX, Iulius. *Vocabularii index in latinum tralatus, ut vel graece nescientibus nota sint, quae a Polluce tractantur. Venetiis: apud Aldum, 1502.*
- ⁸⁶ Dzieło to miało wiele wydań już w XV w., np. CICERO, Marcus Tullius. *De officiis, etc. [Mainz]: Peter Schoeffer, 1465; IDEM. Explicit liber Tullii de officiis Laus deo optimo ceterisq[ue] ceditibus. [Köln: Ulrich Zell, ca 1465].* Wydawane było również w XVI w., np. IDEM. *Officia Ciceronis. [Paris]: Philippi, [ca 1501] czy np.: IDEM. Officia Ciceronis... recognita per Erasmvm Roterodamum... Basileae: Frobenius, 1520; IDEM. Officiorum M. T. Ciceronis libri tres ad fidem codicum vetustissimorum restituti. Lugdunum: Vincentius, [ca 1520].*
- ⁸⁷ Wymienić można kilka edycji, np.: TRAPEZUNTIUS, Georgius. *Rhetoricorum libri, in quibus quid recens praestitum, proxima facie indicabit liminari epistola. Basileae: Valentinus Curio, 1522; IDEM. Rhetoricorum libri V. Venetiis: Aldus, 1523; IDEM. Rhetoricorum libri quinque, ad manu scriptum exemplar diligentissimè repurgati. Paris: Wechelus, 1532.*
- ⁸⁸ Chodzi o Hermolausa Barbarusa, może o jedną z edycji tekstów Arystotelesa, lub jego najbardziej wpływowe dzieło BARBARUS, Hermolaus. *Castigationes Plinianae. Romae: Eucharis Silber, 1492, wydane także w 1493 r.*

- [53] Elenchus scriptorum omnium uteru[m]⁸⁹
[54] Macrobius⁹⁰
[55] Cepolae de seruitutibus urbanor[um] praedioru[m]⁹¹
[56] Liber contra Haereticos⁹²
[57] De constitutionibus Rubrica⁹³
[58] Libri 3 magni pergameni⁹⁴
[59] Libri 6 discordantium Canonum vel rubrica[m] in folio q[ue] de vna materia tractant⁹⁵

S. 80

- [60] Liber indicans Deum tribus modis posse laudari⁹⁶
[61] Libri 8 Abbatis de uarÿs interpretibus⁹⁷

.....
⁸⁹ GESNER, Conrad. *Elenchus scriptorum omnium, veterum scilicet ac recentiorum, extantium et non extantium, publicatorum atque hinc unde in bibliothecis latitantium, qui... usque ad nostra tempora in diversis linguis, artibus ac facultatibus, claruerunt, ac etiamnum hodie vivunt...* Basileae: per Ioannem Oporinum, 1551.

⁹⁰ MACROBIUS, Ambrosius Aurelius Theodosius; CICERO, Marcus Tullius. [*Commentarii in Somnium Scipionis*]. In *Somnium Scipionis expositio. Saturnalia*. Venetiae: opera et impensa Nicolai Ienson, 1472; MACROBIUS, Ambrosius Aurelius Theodosius; RIVIVS, Johannes. *En tibi lector candidissime Macrobius, qui antea mancus, mutilus ac lacer circumferebatur, nunc primum integer nitidus [et] suo nitori restitutus in quo Graecae maiestatis dignitas quo ad eius fieri potuit superstes reperitur*. Venetiae: per Augustinum de Zannis de Portesio, 1513.

⁹¹ CAEPOLLA, Bartholomaeus. *Tractatus de servitutibus tam urbanorum, quam rusticorum praediorum Bartholomaei C[a]epollae Veronensis...* Coloniae Agrippinae: apud Ioannem Gymnicum, sub Monocerote, 1579; IDEM. *Tractatus de servitutibus tam urbanorum quam rusticorum praediorum*. Coloniae Agrippinae: ex officina Ioannis Gymnici, sub Monocerote, 1596.

⁹² Możliwych wiele tytułów, z starszych edycji można brać pod uwagę np. Quintus Septimius Florens Tertullianus; QUINTIN, Jean [Haeduus]. *Liber de praescriptionibus contra haereticos... in capita... distinctus, [et] scholiolis aliquot in locis obscurioribus elucidatus*. Paris: apud Andream Wechelum, 1561.

⁹³ BOSCHI, Codecha. *Repetitio rubrice de constitutionibus*. Ticini: Bernardinus de Garaldius, 1520 oraz kolejne wydania.

⁹⁴ Zapewne chodzi o teksty rekopiśmienne.

⁹⁵ Tekst wydawany wielokrotnie, np. GRATIANUS DE CLUSIO. *Incip[it] discordantiu[m] canonu[m] [con]cordia*. Moguntiae: Petrus Schoffer, 1472; IDEM. *Decretum Gratiani cum apparatu Joannis Teutonicus [et] Bartolomaei Brix[iensis]*. Argentinae: Henricus Eggestejn, 1472; IDEM. *Incipit concordia discordantiu[m] canonum ac primum de iure nature et humane constitutionis Rubrica*. Basileae: Bernhard Richel, 1476.

⁹⁶ Może chodzi o dzieło DRESSER, Matthaeus. *De festis et praecipuis anni partibus liber non solum nomina [et] historias, sed usum etiam dierum festorum in vita Christiana [et] exercitationibus scholasticis indicans*. Erphordiae: Mechler, 1584.

⁹⁷ Chodzi zapewne o tomy często wydawanego już w XV w. dzieła *Lectura super Decretalium* lub *Consilia tractatus et questiones Panormitani* autorstwa Niccolò Tudeschi (abbas Panormitanus, abbas modernus), np. NICOLAUS DE TUDESCHIS. *Lectura super V libris Decretalium*. P. 1–6. Basel: [Johann Besicken], 1480–1481; IDEM. *Lectura super V libris Decretalium*.

- [62] Anthony Corseti in Abbatem⁹⁸
 [63] Pauli Castrensis libri 4⁹⁹
 [64] Liber sermonum succi per anni circulum¹⁰⁰
 [65] Hostiensis super titulos decretalium¹⁰¹
 [66] Bartolus de Sacrosanita [!] Eccl[esi]a¹⁰²
 [67] Digestum uetus¹⁰³
 [68] De uita et honestate clericorum libri 3¹⁰⁴
 [69] Zabarella super Clementinis¹⁰⁵
 [70] Hugonis sermones¹⁰⁶
 [71] Bartoli rubrica¹⁰⁷

- Vol. 1–7. Pavia: Franciscus Giradengus, 1481–1482; IDEM. *Lectura aurea super quinque libris decretalium*. Vol. 1–7. Ed. Paris de Raviolis de Gavio. Venetiae: Johannes Antonius Birreta; Franciscus Giradengus, 1487–1488; IDEM. *Abbatis Panormitani Commentaria... Decretalium, quamplurimum iuriconsultorum, qui probe hucusque aliquid iis addidisse apparuerunt, adnotationibus illustrata....* Vol. 1–4 [7 t.]. Lugduni: [Compagnie des libraires], 1586.
- ⁹⁸ CORSETTI, Antonio. *Repertorium Antonii Corseti Siculi iuris vtriusque doctoris acutissimi in abbatem*. [Venezia: Andrea Torresano, 1486]; IDEM. *Repertorium Antonii Corseti in Abbatem*. Venetiae: per Baptistam de Tortis, 1499 oraz kolejne.
- ⁹⁹ Dzieło znane z edycji ukazujących się już od końca XV w., np. PAULUS DE CASTRO. *Lectura super quarto libro Codicis*. Siena: opera Laurentij Canizarij [et] Jacobi Germonie [et] Luce de Martinis necnon magistri Henrici de Colonia sociorum, 1485.
- ¹⁰⁰ Kazania wydawane już w latach 70. XV w., np. CONRADUS DE BRUNDELSHEIM. *[Sermones elegantissimi Succi de te[m]pore per circulum anni]*. [Augsburg: Anton Sorg], 1476.
- ¹⁰¹ HENRICUS DE SEGUSIA. *Incipit summa hostiensis super titulis decretalium*. [Strasbourg: typographus Henricus Ariminensis (Georg Reyser)], 1478–1479; *Summa Hostiensis sup[er] titulos Decretalium*. Venetiae, 1505 oraz kolejne.
- ¹⁰² Bartolusowi przypisuje się *Questio de sacrosanita Ecclesia*, może chodzi takie edycje jak, np. BARTOLUS DE SAXOFERRATO. *Consilia questiones [et] tractatus cum additionibus nouis*. Venetiae: per Ioannem [et] Gregorium de Gregoriis, 1501.
- ¹⁰³ Dzieło znane z wielu edycji drukowanych u schyłku XV w., np. IUSTINIANUS. *Digestum vetus*. Perugia: Heinrich Klein (Clayn) for Johannes Vydenast and Jakob Langenbeke, 1476.
- ¹⁰⁴ Wymienić można kilka możliwych edycji, np.: NICOLAUS DE TUDESCHIS; Petrus de MORIGLIO. *De vi[ta] [et] ho[n]estate clerico[rum]*. [O]mnipotentis dei post[ul]ato suffragio. Venetiae: Nicolas Ienson, [ca 1477]; IDEM. *De vita et honestate cleri*. [O]mnipotentis dei postulato suffragio. Basileae: [Besicken], [1481?], a także HENRICUS DE SEGUSIA. *Incipit liber tercius de vita et honestate clericorum*. [Strasburg: typographus Henricus Ariminensis (Georg Reyser)], [ca 1478].
- ¹⁰⁵ Dzieło to miało wiele wydań, najstarsze to, np. ZABARELLA, Francesco. *Lectura super Clementinis*. [Roma]: Sixtus Riessinger, [ca 1468–1469, 1470].
- ¹⁰⁶ Może chodzić zarówno o edycje „sermones de sanctis”, jak i „de tempore”, drukowane już od XV w., np. HUGO DE PRATO FLORIDO. *Sermones Hugonis de Prato Florido de sanctis*. [Heidelberg: Knoblochtzter, 1485]; IDEM. *Sermones Hugonis de Prato de tempore*. [Basileae: G. Husner], [ca 1485].
- ¹⁰⁷ Dzieło to drukowano wielokrotnie, np. BARTOLUS DE SAXOFERRATO; ANDREAE, Johannes. *Modus legendi abbreviaturas in utroq[ue] iure: cum titulis sive Rubricis iuris canonici et civilis*. Coloniae: Martin von Werden, [ca 1505]; IDEM. *[Modus legendi abbrevia-*

- [72] Ioan[n]is Andre[e] super p[rimu]m librum Decretalium¹⁰⁸
 [73] Liber pergameneus decretalium¹⁰⁹
 [74] Fasciculus temporum¹¹⁰
 [75] Speculum iudiciale Gulielmi¹¹¹
 [76] Infortiatus de iure¹¹²
 [77] Rubrica iuris¹¹³
 [78] Abbatis 3[terti]a pars secundi libri decretalium¹¹⁴
 [79] Iustinianus de iure[ae]¹¹⁵ Eiusd[em] Digestor[um] seu pandectar[um]¹¹⁶
 [80] Eiusdem 3[tertiu]m opus de iure¹¹⁷

turas in utroque iure]. Modus legendi abbreviaturas in vtro[que] iure. Köln: Cornelius von Zierickzee, 1505.

¹⁰⁸ Bardzo popularny tytuł, wdawany zarówno w XV, jak i XVI w., np. ANDREAE, Johannes. *Novella super I–V Decretalium.* Venetiae: Johannes and Gregorius de Gregoriis, de Forlivio, 1489; IDEM. *Novella... super [primum] decretalium in ... Papiensi gymnasio a compluribus... doctoribus subtiliter apostillis optimisque additionibus nuperrime munita.* [s. l., s. n.], 1505.

¹⁰⁹ Rękopiśmienna wersja prawa kanonicznego.

¹¹⁰ Bardzo popularna kronika, miała kilka edycji już w latach 70. XV w. (1474, 1475, 1476, 1477, 1479), a potem kolejne. Najstarsze znane wydanie to: ROLEVINCK, Werner. *Fasciculus t[em]p[or]u[m] o[mn]i[um] antiquo[r]um cronicas c[om]plectens incipit feliciter.* Coloniae Agripinae: Arnold Ther Hoernen, 1474.

¹¹¹ Dzieło to drukowano wielokrotnie począwszy od lat 70. XV w., np. DURANDUS, Guilelmus. *Speculum iudiciale, cum additionibus Johannis Andreae.* Romae: per Ulricum Gallum et Symonem Nycholay de Luca, [1473]; IDEM. *Speculum iudiciale.* Strassburg: Husner, 1473. W XVI w. popularna był edycja z komentarzami: BALDUS DE UBALDIS; ANDREAE, Johannes. *Speculum Gulielmi Duranti cum additionibus...* Venetijis: per Baptistam de Tortis, 1516.

¹¹² IUSTINIANUS. *Digestum infortiatum.* [Padwa: Antonius de Strata und Hercules de Buscha für Pierre Maufer u.a.], [ca 1479]; IDEM. *[Corpus Iuris Civilis. Digestum Infortiatum]. Infortiatum quod quattuor et decem continens libros pandectarum est medium peruigili iuris peritorum ac impressoris cura sculptum hec comprehendit subnotata.* [Paris]: Jean Petit [et] Jean Bonhomme; Thielman Kerver, 1510 oraz kolejne edycje.

¹¹³ Wydaje się, że chodzi o dzieło opisywane także wcześniej jako „Bartoli rubrica”. Zob. BARTOLUS DE SAXOFERRATO; ANDREAE, Johannes. *Modus legendi abbreviaturas in utro[que] iure: cum titulis sive Rubricis iuris canonici et civilis.* Coloniae: Martin von Werden, [ca 1505]; IDEM. *[Modus legendi abbreviaturas in utroque iure]. Modus legendi abbreviaturas in vtro[que] iure.* Köln: Cornelius von Zierickzee, 1505.

¹¹⁴ NICOLAUS DE TUDESCHIS. *Abbatis tertia p[ar]s secundi decretaliu[m] libri.* Coloniae: Johann Koelhoff, 1477; IDEM. *Tertia pars Abbatis super secu[n]do decretalium: cu[m] apostillis vtriusq[ue] iuris mo[n]ache. de. Andree Barbace Siculi nouiter i[m]pressis.* [Lyon]: Sacon, 1501 oraz kolejne edycje.

¹¹⁵ Nie chodzi o *Digesta Iustiniani*, wymienione obok. Można przyjąć, że raczej o jedną z takich edycji jak: IUSTINIANUS. *Institutionum imperialium, sive (si malis) elementorum iurisprudentiae*, libri 4. [Paris]: Vidovaeus, 1529; IDEM. *Instivtionvm, sev elementorum ivris libri qvator.* Parisiis: Tiletanus, 1546; IDEM. *Novellae constitutiones, vulgi vocabulo Volumen appellatae.* Lugduni: apud Antonium Vincentium, 1542.

¹¹⁶ Dzieło wydawano już w XV w., np. IUSTINIANUS. *Pandectarum opus (quod digestum vetus vocitamus).* Norimbergae: Anton Koberger, 1482.

¹¹⁷ Chodzi zapewne o jedną z późniejszych edycji tego niezwykle popularnego prawniczego

- [81] Nicasý de institutionibus¹¹⁸
 [82] Ludouici com[m]entaria¹¹⁹
 [83] De subsidio charitatio siue de decima beneficior[um] decisiua¹²⁰
 [84] Ludouici Romani¹²¹
 [85] Sebastiani Brant iuris tam ciuilis quam Canonici expositio¹²²
 [86] Budei forensia¹²³
 [87] Alciati Iudiciariý processus¹²⁴
 [88] Baldi de Perusio¹²⁵

kompendium, np. IUSTINIANUS. *Digestorum seu Paf[n]dectarum Iuris Caesarei tomus tertius, quod vulgo Digestum novum appellant*. Paris: ex officina Claudij Cheuallonij, 1527; IDEM. *Digestorum seu Pandectarum iuris ciuilis volumen primum [-quintum]*. Parisijs: ex officina Roberti Stephani e regione Scholae Decretorum, 1527–1528; IDEM. *Tomus tertius, sextae partis reliquum, ac septimam caudemque novissimam digestarum partem continens*. Lugduni: apud Hugonem à Porta, 1557; IDEM. *Digestorum seu Pandectarum p. III: quae de rebus creditis est*. Lugduni: apud Guilielmum Rouillium, 1581; IDEM. *Digestvm vetvs sev Pandectarvm Ivris Civilis tomus tertius...* Venetiis: Iuntas, 1592.

- ¹¹⁸ VOERDA, Nicasis de. *Nicasivs svper institvionibvs... lectvra insignis iam noviter correctá, omnibus q[ue] mendis et erroribus purgata, super quatuor libros Institutionu[m], ad explanationem glossaru[m] D. Accursii, mira brevitate congesta, addito indice... copiosissimo*. Lipsiae, 1541; IDEM. *Libri IIII. Institvionvm Imperialivm... enarrationibus acutissimis illustrata*. Francofurti ad Moenvm, 1583.
- ¹¹⁹ GOMEZ, Luis. *Commentaria... in regulas Cancellariae iudiciales, quae, usu quotidiano, in curia, [et] foro saepe versantur: quae, praeter caetera, non iniucundum utriusque signaturae compendium, ac quingentas fere novissimas Rotae decisiones... continent: opus quidem... utilissimum... suoque alphabetico indice copiosissime ornatum*. [Roma]: apud Nicolaum Vuolrab, 1540.
- ¹²⁰ Dzieło znane z kilku edycji, np. BELLENCINUS, Bartholomaeus. *Tractatus de charitativo subsidio et Decima beneficiorum*. Mufinae, 1489; IDEM. *Tractatus de charitativo subsidio, et decima beneficiorum...* Romae: in vico Peregrini, 1544.
- ¹²¹ Możliwych kilka edycji począwszy od PONTANUS, Ludovicus. *Singularia iuris*. Ed.: Laurus de Palatii. [Nederlanden: Prototypography, ca 1465–1480]; z wydań XVI-wiecznych, np. IDEM. *Consilia cum tabula et allegationes*. Papia: [s. n.], 1504; IDEM. *Vtriusque censure professoris ac monarche famosissimi Concilia praeclarissima iam nunc exiguo coacta volumine: beneficiales ceterasque id genus materias in practicas quotidie versatiles copiosissime... additis nouiter e foliorum margine ad vnus quoque concilium breuiusculis materie summarijs...* Venundantur autem Parisii: in officina Gallioti Du Pre, 1517.
- ¹²² Popularny tekst, drukowany już w XV w., np. BRANT, Sebastian. *Expositiones sive declaratio[n]es admodum necessarie ac perutiles o[mn]i[u]m titularu[m] legaliu[m] exacta repetita[ue] opera ac dilige[n]tia interpretatorum*. Basileae: Michael Furter; Andreas Helmut, 1490; IDEM. *Expositiones sive declarationes omnium titularum iuris tam civilis que canonici*. Basileae: Michael Furter, 1500.
- ¹²³ BUDÉ, Guillaume. *Forensia*. Lutetiae: ex officina Roberti Stephani, 1544.
- ¹²⁴ ALCIATI, Andrea. *Iudiciarii processus compendiu[m], atq[ue] adeo Iuris vtriusq[ue] praxis, in gratiam studiosorum nunc primum typis excusa*. Coloniae: excudebat Melchior Nouesianus, 1535.
- ¹²⁵ Możliwych wiele wydań począwszy od najstarszych, np. BALDUS DE UBALDIS. *Super usibus feudorum*. Parma: Stephanus Corallus, 1475; IDEM. *Lectura super Codice: Liber*

[89] Libri 4. manu scripti¹²⁶

S. 82

Regestrum librorum R[evere]ndi [olim] in X[rist]o P[at]ris D[omini] Nico-
lai Korzizna[e] Canon[ici] Vilnen[sis]

Libri in Iure in folio

[90] Decretorum Gratiani¹²⁷

[91] Repertorium siue tabula notabilium quaestionum, articulorum dictorum
[etc.] in folio¹²⁸

[92] Institutiones imperiales cum casibus [etc.] in folio¹²⁹

[93] Modus legendi abbreviaturas in vtroque iure in folio¹³⁰

Libri Theologici

[94] Opus D[ivi] Gregorij magni in folio¹³¹

IV–IX. Mediolani: Christoph Valdarfer; Petrus Antonius de Castelliono et Philippus de La-
vagna, 1476–1477.

¹²⁶ Brak jakichkolwiek wskazówek umożliwiających identyfikację.

¹²⁷ Bardzo popularne dzieło, wdawane zarówno w XV, jak i XVI w., np. GRATIANUS DE CLU-
SIO. *Rubricae Decreti*. [Strassburg: Heinrich Eggstein, ca 1472]; IDEM. *Decretum (cum
apparatu Bartholomaei Brixienensis)*. Ed.: Alexander de Nevo and Petrus Albinianus Trecius.
Add: Johannes Diaconus: *Summarium, seu Flos decreti*. Venetiae: Nicolaus Jenson, 1474;
IDEM. *Decreti huius plenissimu[m] argumentum: Consanguinitatis et affinitatis arbor...*
Paris: Parvus [et] Kerver et Cabillier, 1506.

¹²⁸ Tekst wydawany już w XV w., np. DIAZ DE MONTALVO, Alonso; NICOLAUS DE TU-
DESCHIS. *Repertorium sive tabula notabilium questionum etc. Nicolai Archiepiscopi
Panormitani*. [Norimbergae: Anton Koberger, ca 1485]; DIAZ DE MONTALVO, Alonso;
CAMPIS, Ludovicus de. *Repertoriu[m] siue tabula notabiliu[m] questionu[m] articulo[rum]
dictoru[m] [et] de omnibus hiis, que ex copiosissime dictis doctoru[m] signa[n]ter... Nicolai
archiep[iscop]i Panorm[iciani] olim abbatis siculi utiliora salti[m] at[que] i[n] iuris practica
magis necessaria dinoscunt[ur] a ... Al. de Montaluo. Ab Ludouico de Ca[m]pis... visa, ...
masticata, salubriter[que] digesta*. Louvain: Johann von Paderborn, 1486.

¹²⁹ IUSTINIANUS. *Institutiones imperiales cum casibus longis noviter emendatis in fine operis
per ordinem appositis...* [Ed. Jean Chappuis]. Lugduni: Hagueta[n]; Davost, 1508 oraz kolejne
wydania.

¹³⁰ Bardzo popularne dzieło, znane z wielu edycji zarówno w XV, jak i XVI w. najwcześniejsze
wydania pochodzą z lat 70. XV w. *Incipit libellus dans modu[m] legendi abbreviaturas in
vtroque iure*. [Basel: Johann Schilling, non post 1476]; *Modus legendi abbreviaturas in
utroque iure*. [Ed. Johann von Eberhausen]. [Vienne: Johann Solidi, ca 1478]; *Modus leg-
endi abbreviaturas*. [Cologne: Petrus in Altis (Bergmann?) de Olpe, ca 1478]; *Incipit libellus
dans modu[m] legendi adbreuiaturas in utroq[ue] iure*. [Strassburg]: [Adolf Rusch], [non post
1478].

¹³¹ Trudno wskazanie konkretnej edycji, dzieła Grzegorza Wielkiego ukazywały się już w XV
w., np.: GREGORIUS MAGNUS. *Moralia, sive Expositio in Job*. Norimbergae: [Johann
Sensenschmidt], 1471; IDEM. *Dialogorum libri quattuor*. [Augsburg: Johann Bämmler], 1473;
IDEM. *Commentum super Cantica canticorum*. [Köln: Ulrich Zell, non post 1473]; IDEM.

- D[ivi] Dyonisÿ Carthusiani opera quatuor in folio
- [95] 1m Enarrationes in 4. prophetas maiores¹³²
- [96] 2m Enarrationes in 5 libros sapientiales¹³³
- [97] 3m Prima pars de tempore sermon[m] vel Homiliar[um] in Euang[eli]o-
rum]¹³⁴
- [98] 4m Sermonum de sanctis pars altera in folio¹³⁵
- [99] Biblia in folio¹³⁶
- [100] Liber B[eati] Hieronÿmi Ep[isto]lar[um] in folio¹³⁷
- [101] Loci com[m]unes Conradi Klingÿ in folio¹³⁸
- [102] Liber Ep[isto]lar[um] B[eati] Augustini in folio¹³⁹
- [103] Meditationes Ludolphi Cartusien[sis] uitae Iesu Chr[ist]i in folio¹⁴⁰

Dialogorum libri quattuor. [Augsburg: Johann Bämle], 1473; IDEM. *Dialogorum libri quattuor.* [Coloniae: Bartholomaeus de Unkel, non post 1482].

- ¹³² DIONYSIUS CARTHUSIANUS. *Enarrationes [super totam Bibliam]*. Vol. 1–5. Paris; Coloniae, 1547–1568. Zob. też IDEM. *Enarrationes piae ac eruditae in quatuor Prophetas Maiores.* Coloniae: expens. Pet[er] Quentel, 1543.
- ¹³³ DIONYSIUS CARTHUSIANUS. *Enarrationes piae eruditae in quinque Libros sapientiales... Proverbia Ecclesiast[en], Canticum canticorum, sapientiae, Ecclesiasticum.* Coloniae: expensis Iohannis Soteris [et] Melchioris Nouesiani, 1533.
- ¹³⁴ DIONYSIUS CARTHUSIANUS. *Epistolarum ac Euangeliorum dominicalium totius anni Enarratio... Pars prima Sermonum de tempore.* Coloniae, 1537; IDEM. *Pars prima Sermonum de tempore.* Coloniae: Petrus Quentel, 1542.
- ¹³⁵ DIONYSIUS CARTHUSIANUS. *Pars altera de Sanctis. In Homiliarum in Epistolas [et] Euangelia sermonum]q[ue] de sanctis, opus praeclarum.* Pars. 2. Coloniae: Petrus Quentel, 1533.
- ¹³⁶ Mimo wskazania formatu nie sposób wskazać nawet przybliżoną edycję.
- ¹³⁷ Z wydań *Liber Epistolarum* św. Hieronima przywołać można np. HIERONYMUS, Sophronius Eusebius. *Liber Epistolarum sancti Hieronymi.* P. 1–3. Basileae: Kesler, 1497; IDEM. *Liber Aepistolarum.* [Lugduni: Jacques Sacon], 1508.
- ¹³⁸ KLING, Konrad. *Loci communes theologici pro Ecclesia catholica... in quibus... discutiuntur articuli Christianae nostrae religionis.* Coloniae: apud haeredes Arnoldi Birckmanni, 1559; IDEM. *Loci communes theologici pro Ecclesia catholica: in quibus... discutiuntur articuli Christianae nostrae religionis...* Coloniae: apud Ioannem Birckmannum iuniorem, 1560; IDEM. *Loci communes theologici... ex ipsius authoris monumentis dupla accessione supra priorem editionem locupletati, [et] in libros quinque digesti, quorum capita sequentes paginae indicabunt... Cum locupletissimo rerum et materiarum indice.* Coloniae: apud haeredes Arnoldi Birckmanni, 1562.
- ¹³⁹ Trudno wskazać konkretną edycję, tekst wydawany zarówno w XV, jak i XVI w., np. AUGUSTINUS AURELIUS. *Liber epistolarum beati Augustini Episcopi hipponensis ecclesie.* Basileae: Johann Amerbach, 1493; IDEM. *Liber Epistolarum beati Augustini episcopi Hippo-nensis ecclesiae: Compluriu[m]q[ue] sanctorum [et] illustrium virorum ad ipsum Augustinum rescribentium.* Paris: vaenundatur ab Ioanne Paruo [et] Iodoco Badio Ascensio, 1515.
- ¹⁴⁰ Bardzo popularne dzieło, znane w wielu edycjach, z najwcześniejszych, np. LUDOLPHUS DE SAXONIA. *Vita Christi.* [Coloniae: Arnold Ther Hoernen, ca 1472]; IDEM. *De Vita Jesu Christi.* [s. l., s. n.], 1474; IDEM. *[Vita Christi]. Vita Christi in compendium redacta.* Norimbergae: Johann Sensenschmidt et Andreas Frisner], 1474–1478.

- [104] Missale in folio¹⁴¹
[105] Sermons quadragesimales Roperti Ep[iscopii] Acquien[sis] Ord[inis] Mi-
n[oris] in folio¹⁴²
[106] Sermones Pomerÿ de sanctis in folio¹⁴³
[107] Stellarium Coronae BM.V. in folio¹⁴⁴
[108] Liber scriptus in Ep[istol]as D[ivi] Pauli in folio¹⁴⁵
[109] Opus M[a]g[ist]ri Roperti professoris fr[at]rum p[rae]dicator[um] super-
sapientia[m] Salomonis in folio¹⁴⁶.
[110] Quadragesimale fr[at]ris Iohan[n]is Gritsch Ord[inis] Minor[is]¹⁴⁷
[111] Theologica[e] ueritatis compendium in folio¹⁴⁸

¹⁴¹ W omawianym spisie może chodzić zarówno o wersję rękopiśmienną, jak i edycję z XV czy XVI w., wydaną w Polsce czy za granicą. Por. też przypisy 23.

¹⁴² *Sermones quadragesimales* Roberta Caraccioli wydawane było już od XV w., np. ROBERTUS DE LITEO. *Sermones quadragesimales perutilissimi Roperti de Liceo episcopi acquine[n]sis ordinis minorum*. Argentorati: [Martin Schott], 1485.

¹⁴³ Jak wspomniano dzieło znane z wielu wydań już od końca XV w. PELBARTUS DE THEMESWAR. *Sermones Pomerii de sanctis*. Hagenau: Henricus Gran pro Johannes Rymman, 1499; kolejne to np. IDEM. *Sermones Pomerii fratris Pelbarti de Themeswar divi ordinis sancti Francisco de Sanctis. Incipiunt feliciter*. [Hagenau: Henricus Gran pro Johannes Rymman, 1500].

¹⁴⁴ Popularny tytuł, znany z wydań już XV-wiecznych, np. PELBARTUS DE THEMESWAR. *Stellarium[m] Corone benedictae Marie virginis i[n] laude[m] eius pro singulis predicat[i]o[n]ibus elega[n]tissime coaptatum*. Hagenau: Henricus Gran pro Johannes Rymman, 1498.

¹⁴⁵ Jeden z komentarzy do listów św. Pawła, być może chodzi o rękopis, z edycji drukowanych trzeba brać pod uwagę popularny komentarz: LEFÈVRE D'ETAPLES, Jacques. *Epistolae Beatissimi Pauli: adiecta intelligentia ex Graeco*. [Parissis: ex officina Henrici Stephani], 1512; IDEM. *Contenta... Epistola ad Rhomanos. Epistola prima ad Corinthios. Epistola secunda ad Corinthios. Epistola ad Galatas. Epistola ad Ephesios. Epistola ad Phiippenses. Epistola ad Colossenses...* Parisios: ex officina Henrici Stephani, 1515; IDEM. *Epistole divi Pauli apostoli cum commentariis preclarissimi viri Jacobi Fabri Stapulensis... Epistola ad Laodicenses. Epistolae ad Senecam sex. Commentariorum libri quatuordecim. Linus de passione Petri [et] Pauli*. Venundantur Parrhisiis: in edibus Francisci Regnault et Joannis de la Porte, 1517.

¹⁴⁶ Trudno wskazać konkretnej edycji, dzieło drukowano wielokrotnie już w XV w., np. HOLKOT, Robert. *Opus... super sapientia[m] salomonis*. [Coloniae: C. Winters, ca 1479]; IDEM. *Super librum Sapientie*. Basileae: J. Amerbach and J. Petri?, 1489; IDEM. *Super sapientiam Salomonis*. Reutlingen: Johann Otmar, 1489; IDEM. *Super sapientiam Salomonis*. [Paris: Georg Wolf], 1489; IDEM. *Super Sapientiam Salomonis*. Hagenau: [Henricus Gran], 1494.

¹⁴⁷ Dzieło to miało wiele wydań, w XV w. wydrukowano np. GRÜTSCH, Johann. *Quadragesimale*. [Reutlingen: Michael Greffy, non post 1478]; IDEM. *Quadragesimale... per totum temporis anni*. Norimbergae: Anton Koberger, 1479; IDEM. *Quadragesimale*. [Nürnberg]: Georg Stuchs, 1488. Możliwe również edycje późniejsze.

¹⁴⁸ Dzieło wielokrotnie wydawane, np. ALBERTUS MAGNUS. *Compendium theologiae veritatis. Add: Bernoldus de Caesarea: Distinctiones de tempore et de sanctis quarum declarationes ex compendio... capiuntur*. [Nürnberg: Johann Sensenschmidt], ca 1470–1472].

S. 83

[112] Opera Boety in folio¹⁴⁹

[113] Censura orientalis Eccl[esi]ae Stan[islai] Socolouÿ in folio¹⁵⁰

[114] Andr[ae] Patricÿ lib[er] in folio¹⁵¹

Libri in 4°.

[115] Breuiarium Romanum Venetÿs impressum¹⁵²

[116] Tullius de officiÿs¹⁵³

[117] Sermons de sanctis Biga salutis intitulati in 4^o¹⁵⁴

[118] Confessionis fidei Catholicae Synodi Petricovien[sis] pars prior in 4^o¹⁵⁵

[119] Sermons de laudibus sanctor[um] F[ratri] Roberti de Licio in 4^o¹⁵⁶

¹⁴⁹ Ze względu na nieprecyzyjny zapis trzeba brać pod uwagę różne tytuły, drukowane już w XV w., a z czasem wielokrotnie wznawiane, np. BOETHIUS, Anicius Manlius Torquatus Severinus. *De consolatione philosophiae*. [Basileae : Michael Wenssler, non post 1473]; IDEM. *De consolatione philosophiae*. Tr.: Peter von Kastel. Nuremberg: Anton Koberger, 1473; IDEM. *Arithmetica Boetii*. Augustae Vindelicorum: Erhardus Ratdolt, 1488; IDEM. *Boetius de disciplina Scholarium cum notabili Commento*. Deventer: Jakob von Breda, 1490; IDEM. *Opera et philosophica minora, theologica, mathematica*. P. 1. Venetiae: Johannes und Gregorius de Gregoriis, 1492; *Haec sunt opera Boetii quae in hoc volumine continentur: In Porphyrii Isagogen a Victorino translata aeditio prima. In Porphyrii Isagogen a Boetio ipso translata aeditio secunda. In cathogorias Aristotelis aeditio vna*. Venetiae: Johannes und Gregorius de Gregoriis, 1492.

¹⁵⁰ HIEREMIAS. Jeremias Constantinopolitanus; SOKOŁOWSKI, Stanisław. *Censura orientalis ecclesiae. De praecipui nostri saeculi Haereticorum dogmatibus nostri saeculi Haereticorum dogmatibus. Hieremiae Constantinopolitano Patriarchae, iudicii et mutuae communionis causae ab Orthodoxae doctrinae adversarius non ita pridem oblatis...* Dilingae: Joannes Mayer, 1582.

¹⁵¹ NIDECKI, Andrzej Patrycy. *Parallela ecclesiae catholicae cum haereticorum synagogis sive causae, quibus permoti plerique nostris temporibus, sectas haereticorum deseruerunt, et ad ecclesiae communionem redierunt*. Coloniae: Maternum Cholinum, 1576; IDEM. *De ecclesia vera et falsa liber quinque*. Cracoviae: in officina Lazari, 1583.

¹⁵² Z najwcześniejszych weneckich edycji przytoczyć można, np. [*Breviarium romanum*]. *In nomine domini nostri Ihesu Christi amen. Ordo breuiarij secundum morem [et] consuetudinem romane curie feliciter incipit...* [Venezia]: per Franciscum de Hailbrun [et] Petrum de Bartfa, 1478].

¹⁵³ Jak już wspomniano dzieło to miało wiele wydań począwszy od: CICERO, Marcus Tullius. *De officiis, etc.* [Mainz]: Johann Fust and Peter Schoeffer, 1465; IDEM. *Explicit liber Tullii de officiis Laus deo optimo ceterisq[ue] celi tibus*. [Köln: Ulrich Zell, ca 1465].

¹⁵⁴ Kazania „de sanctis” Osvalda de Lasco drukowano już w XV w., np. OSUALDUS DE LASCO. *Sermones de sanctis, Biga salutis intitulati*. Hagenau: Henricus Gran; Johannis Ryman, 1497. Możliwa jakaś edycja późniejsza.

¹⁵⁵ HOZJUSZ, Stanisław. *Confessio fidei catholicae christiana autoritate Synodi provincialis quae habita est Petricoviae anno M.D.LI. mense iunio aedita praesidente...* Nicolao archiepiscopo gnesen[sis]. Cracoviae: haeredes Marcii Scharfenberg, 1553.

¹⁵⁶ Kazania te wydawano już w XV w., np. ROBERTUS DE LITEO. *Sermones de laudibus Sanctorum*. Venetiae: Georgius Arrivabenus, 1489; IDEM. *Sermones de laudibus Sanctorum cla-*

- [120] Primus tomus Concionum Granaten[is] de tempore in 4^{o157}
 [121] Pomerium sermonum de tempore pars Hyemalis in 4^{o158}
 [122] Generale Conc[ilii] Tridentinum in 4^{o159}
 [123] Sermones quadrages[imales] et in aduentu F[ratri] Michaelis de Mediolano Ord[inis] Minorum in 4^{o160}
 [124] Sermones extraordinarij Petri Ravenatis in 4^{o161}
 [125] Liber in iure in 4¹⁶². Alius similis¹⁶³
 [126] Ordo celebrandi Missa[e] in 4¹⁶⁴
 [127] Agenda Cracovien[is] in 4¹⁶⁵

rissimi fratris Roberti Carazoli de Licio... Augustae Vindelicorum: per Erhardum Ratdoldt, 1489. Możliwe inne wydania w formacie 4°.

- ¹⁵⁷ LUDOVICUS GRANATENSIS. *Primus tomus concionum de tempore, quae a prima dominica adventus usque ad quadragesimae initium in ecclesia haberi solent. adiectae sunt in fine quinque de poenitentiae conciones, quae in diebus Dominicis in quadragesima post meridiem habitae sunt.* Antverpiae, 1577; IDEM. *Primus tomus concionum de tempore, quae a prima dominica aduentus vsque ad quadragesimae initium in ecclesia haberi solent: Adiectae sunt in fine quinque de poenitentia conciones, quae diebus dominicis in quadragesima post meridiem habitae sunt.* Antverpiae: [s. n.], 1581.
- ¹⁵⁸ Ta część kazań wydawana była wiele razy, np. PELBARTUS DE THEMESWAR. *Pomerium sermonum de tempore. Pars hyemalis.* Hagenau; Augsburg: Henricus Gran; Joannes Rynman, 1503.
- ¹⁵⁹ *Generale Concilium Tridentinum: continens omnia quae ab initio usque ad finem in eo gesta sunt.* Venetiae: ad signum Spei, 1552.
- ¹⁶⁰ MICHAEL DE MEDIOLANO. *Sermones quadragesimales fratris Michaelis de Mediolano de decem preceptis.* Venetiis: per Joan. Et Gregorium Fratres de Gregoriis, 1492.
- ¹⁶¹ Z wydań w formacie 4° można wymienić TOMASI Pietro. *Sermones extraordinarii et pulcherrimi.* Wittenbergae, 1505; IDEM. *Sermones extraordinarii et pulcherrimi.* Coloniae Agrippinae: Heinrich Quentel, 1507.
- ¹⁶² Pozycja niemożliwa do zidentyfikowania, jedyną wskazówką jest format.
- ¹⁶³ Pozycja niemożliwa do zidentyfikowania.
- ¹⁶⁴ Trudno powiedzieć czy chodzi o wydanie z XV czy XVI w., z wydań późniejszych przytoczyć można: *Ordo seu ritus celebrandi missas... ex decreto Concilii Tridentini.* Antverpiae: ex officina Christophori Plantini, 1572; *Ordo missae celebrandi iuxta missale Romanum, ex decreto concilii Tridentini.* Perusiae: apud Petrum iacobum Petrutium, 1577. Ze względu na wskazany format mogło chodzić także o: *Ordo missae sacu[n]dario diligentissime correctus cu[m] notabilibus et glossis sacri canonis noviter additis.* Cracoviae: Florian Ungler, 1512; *Ordo missae secu[n]dum institutione[m] sacro sanctae ecclesiae Romanae que est caput et princeps tocius orbis...* Cracoviae: par Mathiam Scharffenberg, 1529.
- ¹⁶⁵ Najstarsze agendy uwzględniały tradycje poszczególnych diecezji, w 1514 r. w drukarni Jana Hallera ukazała się agenda w trzech językach (łaciński, polski, niemiecki), bez bezpośrednich odwołań do zwyczajów diecezjalnych. Wymieniony tytuł, z racji miejsca druku, może wskazywać na ten druk: *Agenda latino et vulgari sermone polonico videlicet et alemanico illuminata...* Cracoviae: arte [et] impensis... Ioannis Haller, 1514. Może też chodzić o edycję: *Agenda secundum rubricam Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis.* Cracoviae: in officina Ioannis Haller, [1517]. Po soborze trydenckim polskie władze kościelne podjęły starania mające na celu wprowadzenie ujednoliconego tekstu agendy dla wszystkich diecezji.

- [128] Missale vetus Cracovien[is] in 4¹⁶⁶
 [129] Liber Ep[isto]lar[um] in 4¹⁶⁷
 [130] Prawidło wiary chrześcijański X[iędza] Stanisława Grodzickie[go] in 4¹⁶⁸
 Libri in 8.
 [131] Ethicor[um] Aristot[elis] Liber 10¹⁶⁹
 [132] Disputationum Roberti Bellarmini liber in 8¹⁷⁰
 [133] D[ivi] Thoma[e] Aquinatis liber in 8¹⁷¹
 [134] Stanisłai Hossy confessio fidei Catholicae¹⁷²
 [135] Catechismus Catholicus Michaelis Ep[iscop]i Merspurgen[is] in 8¹⁷³
 [136] Loci com[m]un[es] rerum Theologicar[um] Ioan[n]is Hofmeisteri in 8¹⁷⁴

¹⁶⁶ Zob. przypis 23.

¹⁶⁷ Pozycja niemożliwa do zidentyfikowania, jedyną wskazówką jest format.

¹⁶⁸ GRODZICKI, Stanisław. *Prawidło Wiary Haeretyckiej. To iest, okazanie iż wodzowie kacerscy, nie pismo... ale własny mozg swoy, za Regułę albo prawidło wiary sobie maią. A przytym... sto iawnych falszerstw w wierze, z Obrony Postylle Kacerskiej, od... Grzegorza Zarnowca wydanej, zebranych.* Wilno: w Drukarni Akademickiej Societatis Jesu, 1592.

¹⁶⁹ Nieprecyzyjny opis nie pozwala na wskazanie konkretnej edycji, na początku XVI w. wydrukowane zostały, np. ARISTOTELES. *Artificialis introductio in X libros Ethicorum Aristotelis.* Venetiae: [s. n.], 1506; IDEM. *Decem libri Ethicorum Aristotelis ad Nicomachum ex translatione Ioannis Argyropili Bizantij: communi... Iacobi Fabri Stapulensis commentario elucidati.* Paris: in officina Henrici Stephani, [1514].

¹⁷⁰ BELLARMINO, Roberto. *Disputationum de controversiis tomus prima. Controversia prima, de verbo dei scripto et nonscripto.* Ingolstadii: Sartorius, 1587.

¹⁷¹ Pozycja niemożliwa do zidentyfikowania mimo podania formatu. Najstarsze edycje tekstów św. Tomasza to: THOMAS DE AQUINO. *Summa theologiae. Secunda pars secundae.* Strassburg: [s. n.], ca 1466; IDEM. *Summa theologiae. Secunda pars secundae.* Moguntini: Peter Schoeffler, 1467; IDEM. *[Q]Via catholice veritatis doctor no[n] solu[m] p[ro]iunctos deb[et] instruere. Sed ad eu[m] etia[m] p[er]tinet incipie[n]te[s] erudire.* [Köln: Ulrich Zell, ca 1468]; IDEM. *Super quarto libro sententiarum=Opus quarti scripti.* Moguntini: Peter Schoeffler, 1469 oraz kolejne, liczne wydania różnych tytułów.

¹⁷² HOZJUSZ, Stanisław. *Confessio catholicae fidei christiana, auctoritate Synodi provincialis, quae habita est Petricoviae...* Dilingae: Sebaldu Mayer, 1547; IDEM. *Confessio catholicae fidei christiana, vel potius explicatio quaendam confessionis a Patribus Factae in Synodo Provinciali, quae habita est Petricoviae.* Antverpiae: in aedibus Ioannis Steelsii, 1559 oraz inne edycje w formacie 8°.

¹⁷³ HELDING, Michael. *Catechismus Catholicus... in conciones LXXXIII... distributus... Nunc primum Latinitate donatus per Tilmannum Brede[n]bachium.* Coloniae: pud haeredes Iohannis Quentel [et] Geruinium Calenium, 1562.

¹⁷⁴ Jedno z wydań w oznaczonym formacie: HOFFMEISTER, Johann. *Loci communes rerum theologicarum.* Ingolstadii: excudebat Alexander Weissenhorn, 1547; IDEM. *Loci communes rerum theologicarum: quae hodie in controuersia agitantur... Omnia recens reuisa, [et] accurate emendata.* Ingolstadii: excudebat Alexander Weissenhorn, 1549; IDEM. *Loci communes rerum theolog[icarum].* Antverpia: [s. n.], 1550; IDEM. *Loci communes rerum theologicarum.* Venetiis: in Vico Sanctae Mariae Formosae. Ad Signum Spei, 1554.

- [137] Institution[us] Christianae D[omi]ni Iacobi Schoeperi in 8^o175
 [138] Postilla Antonini Corvini in 8^o176
 [139] Liber scriptus in 8^o177
 [140] De formandis concionibus Andreae] Hýperý in 8^o178
 [141] Flores Ludovici Granaten[sis] in 16^o179
 [142] De inuoca[tio]ne sanctorum liber scriptus in 8^o180
 [143] Tabellatura pro tange[n]t[is] Ec[clesia]e¹⁸¹

¹⁷⁵ Z wydań w odpowiednim formacie przywołać można, np. SCOPPA, Lucio Giovanni. *Parthenopei Grammatices institutiones et in calce epitome cum metrorum arte pro pueris quam epitomen separatam quoque imprimendam curauimus*. [Venetiae: Bernardino Vitali, 1508]; IDEM. *Ioannis Scopppae Parthenopaei Grammatices institutiones, et in calce epitome cum metrorum arte pro pueris*. [Venetiae: per Melchiorum Sessam, 1527].

¹⁷⁶ CORVINUS, Antonius. *Postilla in evangelia dominicalia totius anni*. Argentorati: Wolfgang Köpfel, 1536; IDEM. *Postilla in epistolas et evangelia, cum de tempore tum de sanctis totius anni*. Wesaliae: Johann Blawe, 1543.

¹⁷⁷ Pozycja niemożliwa do zidentyfikowania.

¹⁷⁸ HYPERIUS, Andreas. *De formandis concionibus sacris, sev de interpretatione scripturarum populari: Libri II*. Marburgii: Colbius, 1553; *De formandis concionibus sacris, sev de interpretatione scripturarum populari Libri II*. Tremoniae: Albertus Sartorius, 1555.

¹⁷⁹ Niestety nie udało się odnaleźć edycji w odpowiednim formacie, być może został źle określony przez spisującego rejestr. Zob. LUDOVICUS GRANATENSIS. *Flores: ex omnibus spiritalibus eius opusculis excerpti*. Coloniae: apud Theodorum Baumium, 1585. Wydanie z 1585 i 1588 w formacie 12°.

¹⁸⁰ Możliwych kilku autorów: COCHLAEUS, Johannes. *De sanctorum invocatione et intercessione, deque imaginibus et reliquiis eorum... liber unus*. Ingolstadii: Weissenhorn, 1544; GARET, Jean. *De Sanctorum invocatione Liber: in quo orthodoxorum Patrum testimonia asseritur; Apostolicam esse traditionem, Sanctorum animas post mortem in caelesti gloria Angelis esse similes, nostra non ignorare*. Gandavum: excudebat Gislenu Manilius typographus, 1570; FAUNT, Laurence Arthur. *Apologia libri svi de invocatione, ac veneratione Sanctorum...* Coloniae Agrippinae: in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylij, 1589.

¹⁸¹ Zapewne chodzi o rękopiśmienną wersję tabulatury organowej dla wileńskiego kościoła katedralnego.

„INDEX LIBRORUM IN BIBLIOTHECA ECCLESIAE CATHEDRALIS
VILNENSIS” OF 1598

IWONA PIETRZKIEWICZ

SUMMARY

In Lithuania the earliest collections of books were centered in churches and monasteries. One of them was the library in the Cathedral of Vilnius. „Index librorum, in Bibliotheca Eccles[iae] Cathedralis Vilnensis” was written in 1598 as a part of the inventory of the church. Publication of the inventory is supplemented with comments and an attempt to identify all titles of books. The framework of the collection of books was influenced by internal orders and dispositions of the church authorities as well as the wills of bishops and canons. The writings collected in the Cathedral library were fairly typical for such kind of institutions: the texts of the Church Fathers, theological and philosophical authorities of that time as well as juridical documents. It's a very interesting historical source, which analysis helps us to reconstruct the picture of the intellectual output of priesthood in the diocese of Vilnius at the end of the 16th century.

18–21 ILIUSTRACIJAS žr. p. 555–558.